

Jenna Eskola ja Paula Tiihonen

Leikkitaulu varhaiskasvatuksen työvälineenä

Leikkitaulun merkitys lasten osallisuudelle

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulma

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi

Sosiaalialan Koulutusohjelma

Opinnäytetyö

07.03.2016

Tekijä(t) Otsikko	Jenna Eskola ja Paula Tiihonen Leikkitalu varhaiskasvatuksen työvälineenä
Sivumäärä Aika	44 sivua + 1 liitettä 7.3.2016
Tutkinto	Sosionomi
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Varhaiskasvatus
Ohjaaja(t)	Yliopettaja Jyrki Konkka Lehtori Ulla Saukkonen
<p>Opinnäytetyössämme selvitimme millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on leikkitaluista. Tarkastelemme henkilökunnan näkemyksiä siitä, mitä hyötyjä ja haittoja leikkitaluilla on sekä miten ne vaikuttavat lasten osallisuuteen. Teoreettisena viitekehystenä on osallisuus ja lasten leikki. Työelämäyhteistyökumppanina toimi varhaiskasvatuksen kehittämysyksikkö VKK-Metro, jonka kehittämisteema vuosille 2014 – 2016 on Leikki ja leikkiliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa.</p> <p>Opinnäytetyömme on laadullinen tutkimus ja saimme tutkimusmateriaalin haastattelemalla kahden eri helsinkiläisen päiväkodin varhaiskasvattajia. Haastattelut olivat ryhmähaastatteluja ja noudattivat puolistrukturoidun teemahaastattelun runkoa. Tutkimusaineisto kerättiin keväällä 2015. Analysoimme aineiston teemoittelemalla.</p> <p>Varhaiskasvatuksen henkilökunnan kokemukset leikkitalusta ja syyt sen käytölle vaihtelivat. Leikkitalu nähtiin lasten leikkiä tukevana, mutta tietyissä tilanteissa myös rajoittavana. Leikkitalun käyttöä korostettiin lapsen kanssa, jolla ei ole vielä yhteistä kieltä muiden kanssa sekä lapsen kanssa, jolle tuottaa haasteita löytää sopivaa leikkiä ja sitoutua siihen. Varhaiskasvatuksen henkilökunta korosti, että leikkitalun käyttö vaatii kasvattajalta sitoutumista. Vastaajat toivat esiin, että leikkitalun vaikutus lasten osallisuuteen vaihtelee kasvattajan toiminnan mukaan. Osallisuus toteutui leikkitalun avulla lasten päästessä itse valitsemaan leikkejä, joita leikkitalussa on. Leikkitalun hyötyinä kasvattajat pitivät sitä, että leikkitalu tuki lapsiryhmän muodostumista, leikkirauhan säilymistä ja pitkäkestoista leikkiä.</p>	
Avainsanat	leikkitalu, varhaiskasvatus, osallisuus, leikki

Author(s) Title	Jenna Eskola and Paula Tiihonen Play table as a tool in Early Childhood Education
Number of Pages Date	44 pages + 1 appendix Spring 2016
Degree	Bachelor of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructors	Jyrki Konkka, Principal Lecturer Ulla Saukkonen, Senior Lecturer
<p>In our thesis we interviewed the personnel of early childhood education to find out their experiences about play tables. Play table is an educator's tool which is used to organize children's free play time. In Play table there are pictures of different games that the children can choose from. We were interested to find out what the benefits and the downsides of play tables are in early childhood education, especially the effects on children's participation. The framework of our thesis was VKK-Metro's development theme: Play and playful learning environments in early childhood education. VKK-Metro is the Centre of excellence on early childhood education in the Helsinki metropolitan area.</p> <p>We carried out two group interviews in two different kindergartens in Helsinki. The interviews were semi-structured theme interviews. We interviewed the educators in spring 2015. We analyzed the data we got from the interviews by thematising.</p> <p>Through the interviews we found out that the educators had varied reasons for using the play table and different experiences of using it. The results showed that Play table supports children's play, but at the same time it can be restrictive. Play table was clearly useful with children who did not have a common language with others or children who had other difficulties e.g. choosing a game or playing one game for a while. Educator's commitment to use play table was important. Play table's effect on children's participation varies according to educator's way of using the play table. Children's participation was best realized when they were allowed to choose which games were available in the Play table. The benefits of Play table according to educators were that Play table made it easier for children to become a group, made playtime calmer and helped children to stay focused longer on one game.</p>	
Keywords	Play table, early childhood education, participation, play

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Varhaiskasvatus	2
2.1	Valtakunnallinen- sekä Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma	2
2.2	VKK-Metro	5
2.3	Aikuisen rooli varhaiskasvatuksessa	6
3	Osallisuus	8
3.1	Lapsen osallisuus	8
3.2	Osallisuuden portaat	10
3.3	Osallisuus varhaiskasvatuksessa	12
3.4	Aikuinen lapsen osallisuuden mahdollistajana	14
4	Leikkialuepedagogiikka ja leikkitalu	16
4.1	Leikki ja vapaa leikki	17
4.2	Leikin merkitys lapsen kehitykselle ja aikuisen rooli leikin tukemisessa	18
5	Opinnäytetyön toteutus ja tutkimuskysymykset	19
5.1	Haastatteluiden toteutus	21
5.2	Aineiston analyysi	24
6	Tulokset	25
6.1	Leikkitalun merkitys varhaiskasvatukselle	25
6.2	Leikkitalu osallisuuden mahdollistajana	30
6.3	Leikkitalun ohjaaminen osallisuuden näkökulmasta	32
6.4	Yhteenveto	33
7	Johtopäätökset	34
8	Pohdinta	38
	Lähteet	42
	Liitteet	
	Liite 1. Saatekirje haastatteluun	

1 Johdanto

Opinnäytetyössämme tutkimme leikkitaulujen hyötyjä ja haittoja, erityisesti osallisuuden näkökulmasta, haastatteleamalla varhaiskasvatuksen henkilökuntaa. Halusimme saada tietoa siitä, miten leikkitaulun käyttö vaikuttaa lasten osallisuuteen tai miten sitä muuten hyödynnetään varhaiskasvatuksessa. Työelämäyhteistyökumppanimme on VKK-Metro, joka on pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö (Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metro n.d). VKK-Metron kauden 2014 – 2016 kehittämisteema on leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa (Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metro n.d). Leikkialuepedagogiikka ja leikkitaulut ovat yksi toimintatapa, jotka ovat varhaiskasvatuksessa käytössä ja joiden avulla ohjataan lasten vapaata leikkiä (Raittila 2013: 86 – 87). Aiheemme liittyy VKK-Metron kehittämiskauden teemaan. Leikkitauluja ja niiden käyttöä on tutkittu vähän, minkä vuoksi koimme aiheen tärkeäksi ja ajankohtaiseksi.

Työn alussa kerromme varhaiskasvatuksesta. Nostamme esiin varhaiskasvatusta ohjaavista asiakirjoista työhömmme keskeisesti liittyvät asiat. Esittelemme myös VKK-Metron ja kerromme lyhyesti heidän toiminnastaan. Kiinnitämme työssämme huomiota aikuisen rooliin varhaiskasvatuksessa, koska leikkitaulu on kaiken muun ohella myös kasvattajan työväline. Kasvattajan on hyvä tiedostaa leikkitaulun taustalle asettamansa tavoitteet. Haluamme nostaa esiin osallisuuden näkökulman leikkitaulun käytössä, koska yleinen käsitys on, että leikkitaulu lisää lasten osallisuutta. Lapsen osallisuutta käsitellään varhaiskasvatusta ohjaavissa asiakirjoissa ja osallisuus on ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa. Myös uusi varhaiskasvatuslaki nostaa lapsen osallisuuden vahvasti esiin. Emme kuitenkaan rajanneet työtämme pelkästään osallisuuden näkökulmaan vaan haluamme tuoda esille myös sitä, millaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on leikkitauluista ja millaisia käsityksiä heillä on leikkitaulujen merkityksestä.

Leikkitaulut liittyvät lasten vapaaseen leikkiin, minkä vuoksi lapsen vapaan leikin ja leikin määrittäminen on tärkeää. Tässä työssä tuomme esiin myös leikin merkityksen lapsen kehitykselle ja aikuisen roolin lapsen leikin kehityksen tukijana. Turja (2011) esittää, että lasten vapaan leikin aikana lapset pystyvät vaikuttamaan toimintaan. Helenius – Korhonen (2011) toteavat, että vapaassa leikissä lapset toteuttavat omia tavoitteitaan ja suun-

nittelevat leikin itse. Vapaan leikin aikana lapsella on siis mahdollisuus olla vahvasti osallinen. Seuraavaksi kerromme opinnäytetyön toteutuksesta, esittelemme haastatteluiden tulokset ja omat johtopäätöksemme. Lopuksi pohdimme opinnäytetyön prosessia.

2 Varhaiskasvatus

Tässä luvussa esittelemme valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteita sekä Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman pääkohdat. Nostamme varhaiskasvatussuunnitelmista esiin opinnäytetyöhömmme keskeisesti liittyvät asiat. Kerromme mitä varhaiskasvatus on ja nostamme varhaiskasvatussuunnitelman perusteista esiin keskeisiä vaatimuksia, joita varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittävät valtakunnalliselle varhaiskasvatukselle. Opinnäytetyömme tutkimusaineisto on saatu helsinkiläisistä päiväkodeista, joten kerromme myös Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman pääkohtia. Kerromme myös yhteistyökumppanistamme VKK-Metrosta. Luvun lopussa kerromme aikuisen roolista varhaiskasvatuksessa, koemme tärkeäksi korostaa aikuisen roolia, koska opinnäytetyömme aihe liittyy myös aikuisen ja kasvattajan toimintaan.

Uuden varhaiskasvatuslain mukaan varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painotetaan pedagogiikkaa. Päivähoitoa saavat lapset, jotka ovat alle oppivelvollisuusikäisiä sekä jos erityiset olosuhteet vaativat päivähoitoa ja poikkeustapauksissa myös vanhemmat lapset. Varhaiskasvatuksen yksi tavoitteista on varmistaa lapsen mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. (Varhaiskasvatuslaki 1973.) Varhaiskasvatusta määrittävissä asiakirjoissa on nostettu esiin lapsen osallisuus ja sen mahdollistaminen.

2.1 Valtakunnallinen- sekä Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma

Varhaiskasvatus on kasvatuksellista vuorovaikutusta, joka tapahtuu pienten lasten eri elämänpiireissä. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten tasapainoista kasvua, kehitystä ja oppimista. Varhaiskasvatus on yhteiskunnan järjestämää, valvovaa ja tukemaa toimintaa. Varhaiskasvatus koostuu hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuudesta. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja

yhteistoimintaa, jossa korostetaan lapsen omaehtoista leikkiä. Näkemys lasten kokonaisvaltaisesta kehityksestä, kasvusta ja oppimisesta on tullut kasvatustieteellisestä, erityisesti varhaiskasvatuksellisesta sekä laaja-alaisesta, monitieteellisestä tiedosta ja tutkimuksesta sekä pedagogisesta menetelmien hallinnasta. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on hyvinvoiva lapsi. Lapsen voidessa hyvin on lapsella hyvät kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytykset. Lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi lapsen terveyttä ja toimintakykyä vaalitaan ja perustarpeista huolehditaan. Lapsi kokee arvostusta, hyväksyntää ja hän tulee kuulluksi ja nähdyksi. Tärkeää on huomioida lapsen yksilölliset tarpeet persoonallisuuden ja perhekulttuurin mukaisesti. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2007: 11 – 15.)

Varhaiskasvatuksen arvot perustuvat kansainvälisestä lapsen oikeuksien sopimuksesta, jonka keskeisin asia on lapsen ihmisarvo. Varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ovat lapsen oikeus: "turvallisiin ihmissuhteisiin, turvattuun kasvuun, kehittymiseen ja oppimiseen, turvattuun ja terveelliseen ympäristöön, jossa voi leikkiä ja toimia monipuolisesti, tulla ymmärretyksi ja kuulluksi ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti, saada tarvitsemaansa erityistä tukea sekä oikeus omaan kulttuuriin, äidinkieleen ja uskontoon tai katsomukseen." Varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä avoimessa toiminnassa. Varhaiskasvatuspalveluja järjestävät ja tuottavat kunnat, järjestöt, seurakunnat ja yksityiset palveluntuottajat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2007: 11 – 12.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa nimetään lapselle ominaiset tavat toimia, jotka ovat leikkiminen, liikkuminen, taiteellinen kokeminen ja ilmaiseminen sekä tutkiminen. Meidän opinnäytetyöhömme liittyy leikkiminen, joten kerromme, miten varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa leikki on otettu huomioon. Lapsen toimiessa omalla luontevalla tavallaan vahvistuu hänen hyvinvointinsa sekä hänen käsityksensä itsestään vahvistuu sekä hänen osallistumismahdollisuudet lisääntyvät. Lapset oppivat leikkiessään, lapset leikkivät sitä mitä näkevät ja kokevat. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2007: 20 – 21.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaavat varhaiskasvatusta valtakunnallisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perustana ovat valtioneuvoston hyväksymät varhaiskasvatuksen valtakunnalliset linjaukset, linjaukset sisältävät yhteiskunnan järjestämisen ja valvoman varhaiskasvatuksen keskeiset periaatteet ja kehittämisen. Tavoitteena on var-

haiskasvatuksen yhdenvertainen toteutuminen maanlaajuisesti, sisällöllisen kehittämisen ohjaus ja edellytysten luominen varhaiskasvatuksen laadun kehittämiseksi yhdenmukaistamalla toiminnan järjestämisen perusteita. Tavoitteena on myös varhaiskasvatushenkilöstön ammatillisen tietoisuuden lisääminen, vanhempien osallisuuden tukeminen ja moniammatillisen yhteistyön lisääminen ja tukeminen. Varhaiskasvatussuunnitelma muodostaa yhdessä esi- ja perusopetuksen kanssa valtakunnallisesti lasten hyvinvointia, kasvua ja oppimista edistävän kokonaisuuden. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2007: 7.)

Jokaisessa kunnassa on oma kuntakohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, jossa määritellään kunnan omat strategiset linjaukset. Kuntakohtaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa kunnat arvioivat varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta varhaiskasvatuspalvelujen toteutumista sekä konkretisoivat omat varhaiskasvatuksen sisällönsä sekä toimintatapansa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2007: 7 – 8.)

Helsingin strategisena päämääränä on turvata lapselle hyvän kasvun edellytykset. Lasten tasapainoinen kasvu, kehitys ja oppiminen on nimetty Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa varhaiskasvatuksen tehtäväksi, käytännössä tehtävää toteutetaan kolmen eri prosessin kautta. Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus, kasvatuskumppanuus sekä arviointi ja ammatillisen osaamisen kehittäminen luovat varhaiskasvatuksen prosessin. Hoidon, kasvatuksen ja oppimisen kokonaisuus tähtää lasten itsenäisen toimintakyvyn ja elinikäisen oppimisen luomiseen sekä luovien, kognitiivisten sekä sosiaalisten prosessien virittämiseen, edistämiseen ja kehittämiseen. Lapselle ominaiset tavat toimia tukevat luovia, kognitiivisia sekä sosiaalisia prosesseja. Lapsen henkilökohtaisen hyvinvoinnin edistäminen mainitaan jo varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa tärkeimmäksi kasvatuspäämääräksi. Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa se huomioidaan lapsen hoidon ja huolenpidon alla, jossa keskeinen sisältö on huolehtia lapsen perustarpeista. Luottamussuhteen rakentaminen lapsen ja hoitajan välille on myös tärkeä osa lapsen hoitoa ja huolenpitoa. Hoitoon ja huolenpitoon kuuluva läheisyys luo turvallisuuden tunnetta ja kasvattaa lapsen luottamusta aikuisiin. Toinen tärkeä kasvatuspäämäärä on toiset huomioon ottavien käyttäytymismuotojen ja toimintatapojen vahvistuminen sekä lasten itsenäisyyden lisääminen asteittain. Tavoitteena on, että lapsi osaa toimia muiden kanssa ja oppii tunnistamaan itsensä yksilönä. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma: 2011: 6, 9, 11.)

Helsingin kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa varhaiskasvatuksen vuorovaikutuksellisuutta kutsutaan lapsiläheisyydeksi. Siinä korostuvat lasten osallisuus sekä aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus. Lapsia kuunnellaan heihin ja heidän toimintaansa liittyvissä asioissa. Lapset ovat mukana toiminnan suunnittelussa sekä kasvatuksellisen yhteisön toiminnassa ja ratkaisuissa. Lisäksi aikuisten kommunikaatio tukee lasten mahdollisuuksia rakentamaan vuorovaikutukseen toisten lasten sekä kasvattajien kanssa. Lasten toiminta on huomion keskipisteenä, lasten omat ehdotukset ja käsitykset otetaan huomioon toiminnan suunnittelussa. (Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma 2011: 12 – 13.)

2.2 VKK-Metro

VKK-Metro on pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämisselvyksikkö, VKK-Metro on toiminut vuodesta 2007 alkaen, kunnat rahoittavat toimintaa. Mukana ovat Helsinki, Vantaa, Espoo ja Kauniainen. VKK-Metrossa on vaihtuvia päivähoitoyksiköitä, ja nämä päivähoitoyksiköt muodostavat kehittäjäverkoston. Vaihtuva kehittäjäverkosto mahdollistaa monen pääkaupunkiseudun päivähoitoyksikön kehittämisen. Kehittämisteemat nousevat arjen ajankohtaisista haasteista. Kehittäjäyksiköt etenevät pienin askelin osana perustyötä. Näin pyritään saavuttamaan arkeen pysyviä käytäntöjä. Kehittämiskaudelle valitaan noin 21 kehittäjäyksikköä. Vuosien 2014 - 2016 kehittämisselvyksikkö on leikin ja leikillisten ympäristöjen kehittäminen pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksessa. (Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämisselvyksikkö VKK-Metro n.d.)

Muutokset varhaiskasvatuksessa heijastuvat aina lapsiin. Miten voidaan vaikuttaa lasten suotuisaan kehitykseen niin, että he saavat parhaat eväät elämäänsä? Leikki oppimisympäristönä -ajattelussa keskitytään lapsen hyvinvointiin ja oppimiseen. Tavoitteena on tukea ja edesauttaa lasten tutkivaa, yhteistoiminnallista, osallistavaa, aktiivista leikkiä, jossa korostuu leikin kautta tapahtuva oppiminen. Leikillisessä ja luovassa oppimisympäristössä lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja tiedon tuottajana. Leikkiessä lapset ja aikuiset yhdessä rakentavat yhteistä kulttuuria, joka näkyy ryhmän arjessa positiivisena tunteena. Useat siirtymätilanteet sekä rikkonaisuus eivät mahdollista lasten tarpeisiin ja kiinnostuksen kohteisiin vastaamista. Kasvattajan tulee mahdollistaa lapsille leikkiaika ja -rauha, leikkitala ja -välineet, ryhmäjako, kokemukset ja mallit sekä huomioida oma aito läsnäolo. (VKK-Metron kehittämisselvyksikkösuunnitelma 2014 – 2016: 6 – 7.)

VKK-Metron toimintakauden 2014 – 2016 kehittämisteemana ovat leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa. Kehittämiskauden tavoitteena ovat:

1. leikin tarkastelu lasten kasvu- ja oppimisympäristönä, joka vastaa lasten kehitys- ja oppimistarpeisiin
2. varhaiskasvattajien osaamisen vahvistaminen leikin hyödyntämisessä lasten oppimisvalmiuksien yhteydessä
3. uusien leikillisten oppimisympäristöjen kehittäminen, niin, että ne vastaavat lasten tarpeisiin ja kiinnostuksen kohteisiin
4. toiminnan laadun kehittäminen
5. aikuisten sensitiivisen ja aktiivisen roolin kehittäminen leikkiperustaisessa lapsilähtöisessä pedagogiikassa
6. havaintomateriaalin tuottaminen leikki-tilanteista
7. päivähoiton henkilökunnan kehittämisosaamisen vahvistaminen
8. leikin arvostaminen lapsiperheissä. (Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa n.d.)

2.3 Aikuisen rooli varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatuksen työympäristö on moniammatillinen ja sen toiminta perustuu yhteiskunnan määrittelemiin ja yhteisesti sovittuihin arvoihin ja toimintatapoihin. Kasvattajan on tärkeä tiedostaa oma kasvattajuus sekä arvot ja eettiset periaatteet. Oman työn reflektointi auttaa kasvattajaa toimimaan eettisesti ja ammatillisesti kestävien periaatteiden mukaisesti. Sitoutuneisuus, herkkyys ja kyky reagoida lasten tunteisiin ja tarpeisiin ovat kasvattajan tärkeimpiä ominaisuuksia. Aikuisten ja lasten yhteisössä vallitseva hyvä ilmapiiri luo lapsille mahdollisuuden kokea yhteenkuuluvuutta ja osallisuutta, joten on kasvattajien vastuulla rakentaa hyvää ilmapiiriä aikuisten ja lasten välille. Kasvattajat tukevat lasten ystävyys-suhteiden ja hoito- ja kasvatussuhteiden jatkuvuutta. Kasvattajat suunnittelevat toimintaa ja rakentavat ympäristön, jossa näkyvät lapselle ominaiset tavat toimia ja sisällölliset orientaatiot. Hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuus ohjaa kasvattajan toimintaa. Lasten omatoimisuuteen ohjaaminen ja kannustaminen niin, että lapsi kokee onnistumista ja iloa, mutta tarpeen vaatiessa saa myös tarvitsemansa avun on yksi kasvattajan tehtävä. Kasvatuskumppanuus on tärkeä osa kasvattajan työtä, mutta on myös tärkeä kunnioittaa lasten sekä toisten kasvattajien mielipiteitä ja kokemuksia. Kasvattajat dokumentoivat, arvioivat sekä pyrkivät jatkuvasti kehittämään toimintaansa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2007: 16 – 17.)

Päiväkodin kaikkea toimintaa sävyttää lasten ja aikuisten välinen vuorovaikutus. Päiväkodin ilmapiiriin vaikuttavat lapset sekä yksilöinä että vertaisryhmänä, mutta kuitenkin aikuisilla on kaikkein tärkein rooli päiväkodin ilmapiirissä. Jokaisella lapsella on tarpeita, joihin hän tarvitsee tarpeisiinsa vastaavan aikuisen, aikuisen lämmin ja saatavilla oleva olemus, jossa on kuitenkin auktoriteettia luo lapselle turvan. Lapsilähtöisyydestä puhutaan paljon varhaiskasvatuksessa, on kuitenkin oltava tarkka sanan käytön kanssa. Lapsilähtöisyydessä lapsen tarpeet ovat ensisijaisia. Lapsilähtöisyys määritellään jokaisen lapsen yksilöllisyyden kunnioittamiseksi ja tarpeiden tunnistamiseksi. Lapsilähtöisyys vaatii aikuisilta kykyä katsoa asioita lapsen kannalta ja se vaatii aikuiselta nöyryyttä ja herkkyyttä. Aikuisen on asetettava lapsille rajat ja toimittava johdonmukaisesti. Aikuisten käyttämä valta puhututtaa paljon, mutta valtaa käytetään monin eri tavoin. Aikuinen käyttää valtaa, vaikka hän ei sitä haluaisi käyttää. On kuitenkin tärkeää huomioida, että valtaa voi käyttää lasten hyväksi tai heitä vastaan. Päiväkotien kasvattajilta vaaditaan kykyä reagoida ja tulkita erilaisia vallankäytön tilanteita sekä tehdä ero myönteiseen ja kielteiseen kasvatukselliseen auktoriteettiin. (Kalliala 2008:11 – 23.)

Holkeri-Rinkinen on tutkinut lasten aikuisten välisiä vuorovaikutusasetelmia ja hän mainitsee, että isoissa lapsiryhmissä lasten ei ole helppoa tulla kuulluksi. Holkeri-Rinkinen korostaa kuitenkin, että aikuisen aktiivisuus vuorovaikutuksessa on merkittävä osa lasten kuulluksi ja huomioiduksi tulemista. Hän kirjoittaa, että on ammattitaitoa huomata arjen kiireessä tilanteita, joissa voi keskustella lapsen kanssa ja antaa lapselle huomiota. Lapsen kanssa käydyt pienet keskustelut tukevat lapsen ja aikuisen yhteisyyttä sekä luovat rennon ilmapiirin. Samalla kasvattaja saa tietoa lapselle tärkeistä asioista ja ihmisistä. Holkeri-Rinkinen pohtii aikuisen ja lapsen välistä suhdetta ja etenkin siinä näkyvää asetelmaa kasvattaja – kasvatettava. Kasvattamisessa esiintyy valtaa ja vallan käyttöä. Vuorovaikutuksessa valta saattaa esiintyä piilotettuna, esimerkiksi kielikuvilla leikkittelyn kautta. Aikuinen/kasvattaja voi jakaa valtaansa jossain määrin itsensä ja lasten kesken, lapsille annetaan mahdollisuus päättää ja hoitaa sellaisia asioita, joihin aikuinen on katsonut heidän kykenevän. Lapsilla on paljon ideoita mitä he haluaisivat tehdä ja mikä olisi heidän mielestään mukavaa, aina niitä ei voi toteuttaa, ainakaan heti, mutta on tärkeää, että lapset tulevat kuulluksi. Lasten ideoista voi keskustella ja pohtia miten ne olisivat toteutettavissa. (Holkeri-Rinkinen 2009: 216 – 221, 224 – 227.) Leikkitaulu voi tukea lapsen kuulluksi tulemista isossa lapsiryhmässä. Lapsi pystyy leikkitaulun avulla valitsemaan oman leikin, jota lapsi haluaa leikkiä. Lasten mukaan ottaminen leikkitaulun kuvien vaihtamiseen tai suunnitteluun antaa tilaa lasten ideoille ja osallistumiselle.

3 Osallisuus

Tässä luvussa käsittelemme osallisuutta ja tuomme esiin mitä tarkoitetaan lasten osallisuudella. Tutkimme opinnäytetyössämme, vaikuttaako leikki- ja harrastus-ikäisten lasten osallisuuteen, joten osallisuuden määrittely on tärkeää. Käytämme osallisuuden muotoutumisen tukena Roger Hartin (1992) osallisuuden porrasmallia. Lasten oikeuksien sopimuksessa mainitaan myös lasten oikeus osallisuuteen, joten tuomme myös lasten oikeuksien sopimusta esiin tässä luvussa. Käsittelemme myös osallisuutta varhaiskasvatuksessa sekä aikuisen roolia osallisuuden mahdollistajana.

3.1 Lapsen osallisuus

Osallisuus voidaan määritellä erään määritelmän mukaan jokaisen ihmisen sisäisestä kokemuksesta suhteessa ympäröivään maailmaan sekä kulttuuriin (Venninen – Leinonen – Ojala 2010: 5 – 6). On tärkeää huomata, että osallisuus ei tarkoita vain osallistumista tai läsnä olemista. Olennaista on, että lapsi voi vaikuttaa siihen toimintaan, joihin osallistuu (Turja 2010: 33). Lapsen tärkeintä osallisuutta on saada vaikuttaa siihen elinpiiriin, jossa elää ja kasvaa. Osallisuus on tunne, lapsen tulee saada kokea olevansa osallinen. (Karlsson 2005: 8.) Osallisuus on yhteisöllistä ja osallisuuden tunnetta tukee mahdollisuus olla osallisena yhteisön toiminnassa ja päätöksenteossa, näin lapsi kokee että tulee kuulluksi ja nähdyksi. Lapsi kokee osallisuutta omassa ympäristössään sekä sosiaalisissa suhteissa omalle ikätasolle sopivalla ja hänelle ominaisella tavalla. Lapsi haluaa olla osallinen vuorovaikutuksesta ja ymmärtää toisten reaktioita tiettyihin tapahtumiin, näin lapsi oppii miten voi vaikuttaa toisiin ihmisiin ja asioihin. Osallisuuteen tarvitaan vuorovaikutusta, mutta siihen ei välttämättä tarvita sanallista kommunikaatiota. (Venninen ym. 2010: 5 – 6.)

Lapselle on tärkeää saada hoitaa joitain omia asioitaan, näin hän kokee tulleensa kuulluksi ja lapsi saa kokemuksen siitä, että hänen ajatuksiaan ja mielipiteitään arvostetaan ja, että ne vaikuttavat asioihin. Kommunikaation vaikutus osallisuuteen on merkittävä, etenkin pienillä lapsilla. Pienet lapset kommunikoivat hyvin pitkälti kehonkielen avulla. Pienten lasten luonnollinen osallisuuden muoto on osallistua ikätovereiden elämään ja kehittää ystävyyssuhteita. Lapsen ikä vaikuttaa lapsen osallisuuteen. (Venninen ym. 2010: 5 – 6.)

Lasten osallisuus ilmenee hyvin moniulotteisesti. Lasten osallisuuden ulottuvuuksia ovat, lasten valtaistuminen, osallisuuden aihe ja vaikutuspiiri, ajallinen ulottuvuus ja toimintaprosessi ja osallisuudentunne. Toimintaprosessin sisällä voidaan nähdä kaksi keskeistä osallisuuden muotoa, tieto-osallisuus ja materiaaliset resurssit. Lasten valtaistumisen astetta voidaan tarkastella aikuisen ja lasten välisenä valtasuhteenä. Eri tutkijat ovat kuvanneet valtasuhteen vaihtelua ja siitä johtuvaa osallisuuden tasoa erilaisin osallisuuden porrasmallein, kuten Hartin porrasmali, jota esittelemme seuraavassa alaluvussa. Lapsen valtaistumiseen liittyy se kuinka paljon aikuinen antaa lapselle tietoa toiminnasta ja ympäristöstä, jossa lapset elävät ja missä määrin he voivat vaikuttaa asioihin. Pieni lapsi on osallisena muiden rakentamassa toiminnassa ja saa sitä kautta osallisuuden tunteen. Lapsen kasvaessa hän saa enemmän mahdollisuuksia vaikuttaa ja ideoida toimintaa. (Turja 2011: 48 – 50.)

Osallisuuden aihe ja vaikutuspiiri tarkoittaa sitä, ketä kaikkia tilanne, toiminta tai asia koskee, johon osallistutaan ja vaikutetaan. Lapset saavat helposti vaikutettua henkilökohtaisiin asioihin, kuten vaatetukseen, ruokailuun ja leikkiin. Leikkiessä lapset pääsevät vaikuttamaan myös toimintaan. Harvemmin lapset saavat vaikuttaa lasten ja aikuisten yhteisiin asioihin, suunnitteluun, tilojen muokkaamiseen, lelujen hankintaan ja muihin vastaaviin toimintoihin. Ajallinen ulottuvuus nähdään osallisuuteen liittyvänä toiminnan kestonä, se voi olla lyhyt- tai pitkäkestoista ja se voi vaikuttaa kertaluontoisesti tai kauskantoisesti. Monesti lasten on helpompi saada vaikuttaa kertaluontoisiin asioihin, mutta kertaluontoisesta tapahtumasta saattaa muodostua uusia toimintamalleja. (Turja 2011: 50.)

Viimeinen ulottuvuus on toimintaprosessit ja osallisuudentunne. Olisi tärkeää, että lapset saisivat osallistua toimintaprosessien eri vaiheisiin, joita ovat ideointi, suunnittelu, päätöksenteko, toiminta- ja arviointi, sekä lisäyksenä osallistumisosallisuus. Osallistumisosallisuus mahdollistaa lapselle osallistumisen jo valmiiksi järjestettyyn toimintaan, tämä saattaa olla tärkeää joillekin lapsille. Osallisuus ilmenee aluksi mukana olemisena ja omien ajatusten sekä ideoiden kertomisena. Jokainen lapsi voi osallistua ja antaa oman panoksensa. Kaikille lapsille tulee tarjota tasavertaiset mahdollisuudet osallisuuteen. Tieto-osallisuus ja osallisuus materiaaliin resursseihin mahdollistavat lasten ideoinnin ja osallisuuden toimintaprosessin eri vaiheisiin. Tieto-osallisuus edellyttää, että lapset tietävät yhteisönsä toiminnasta ja sen tavoitteista, omasta roolistaan siinä sekä välineistä ja materiaaleista. (Turja 2011: 51; Turja 2010: 41 – 42.) Tieto on yhteydessä lasten mah-

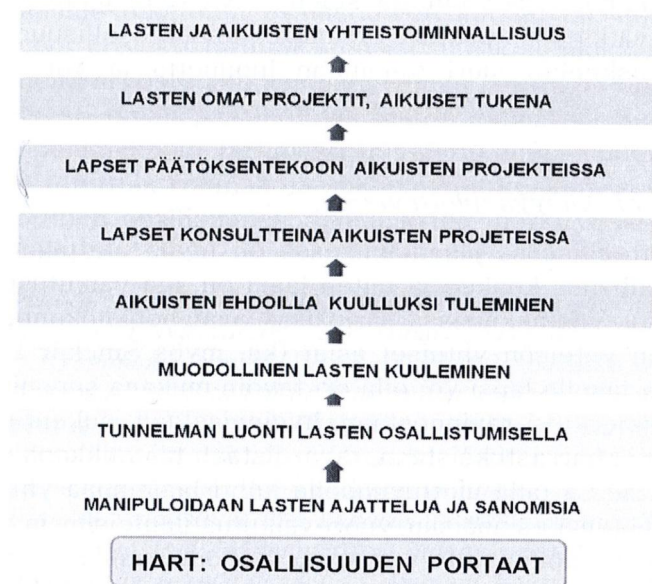
dollisuuksiin esittää toiveita ja ideoita. Yhtenä inhimillisenä perustarpeena ja osallisuuden perusedellytyksenä nähdään tiedon saamista itsestä sekä omasta sosiaalisesta, kulttuurisesta ja fyysisestä ympäristöstä. Myös tietoisuus omasta osallisuudesta ja vaikuttamisesta ovat yhteydessä tieto-osallisuuteen. (Turja 2010: 42.) Materiaaliset resurssit tarkoittavat esimerkiksi päiväkodin tiloja ja välineitä, joita lapset toiminnassaan tarvitsevat. Tilojen käyttömahdollisuuksia useasti rajataan ja tilojen toimintoja on säädelty etukäteen. Erilaisten välineiden saatavuus voi myös olla vaikeaa, ne voivat olla aikuisen saatavilla tai lukkojen takana, pahimmassa tapauksessa piilossa. Asioiden ja esineiden oleminen esillä tai ainakin niistä kertominen kuvien avulla edistävät kaikkien lasten osallisuutta, etenkin erityistä tukea tarvitsevien, uusien lasten ja maahanmuuttajalasten. (Turja 2011: 51; Turja 2010:42 – 43.)

Toiminnan kokemukset ovat tärkeitä, näiden avulla lapselle syntyy tunne omasta osallisuudesta, yhteenkuuluvuudesta, hyväksytyksi tulemisesta ja vaikuttamisesta omassa yhteisössään. He tulevat myös tietoisiksi siitä, että heitä kuullaan ja varmistuvat siitä, että heidän omat ideat toteutuvat. On tärkeää myös huomioida miten lapsi kokee tunnetasolla oman osallisuutensa. Projektit, jotka aikuisia kiinnostavat eivät välttämättä tarjoa lapselle merkityksellisiä kokemuksia ja sitä kautta eivät tuota lapselle voimaantumisen kokemusta. Toisessa tilanteessa lapsen toiminta voi näyttää vain läsnäololta, mutta todellisuudessa lapsi voi kokea merkityksellistä toimintaa. On tärkeää mahdollistaa siten myös pelkkä mukanaolo osaksi lapsen kokemaa osallisuutta. (Turja 2010: 39 – 40.) Lapsilla tulee olla mahdollisuus päättää osallisuudestaan, osallisuus on muutakin kuin aktiivista osallistumista tai mukana oloa, lapsen tulee myös antaa kieltäytyä (Stenvall – Sepälä 2008: 4).

3.2 Osallisuuden portaat

Lasten osallisuus herättää ihmisissä monia eri mielipiteitä. Toiset ajattelevat, että lapset pelastavat yhteiskuntamme, monet ovat sitä mieltä, että lapsilla ei ole kykyä tehdä samantyyllisiä päätöksiä kuin aikuiset. Toiset ajattelevat, että lapsia pitää suojella yhteiskunnan ongelmilta ja antaa lasten elää huoletonta lapsuutta. Lasten tulisi kuitenkin osallistua aikuisten kanssa erilaisiin asioihin ja tehtäviin. Ilman osallisuutta ja sen kokemista ja sitä kautta saatavaa oppia ei voi olettaa, että lapset täysi-ikäisinä yhtäkkiä osaisivat toimia vastuullisina ja osallistuvina kansalaisina. On kuitenkin tärkeää huomioida aikuisten rooli lasten osallistumisessa. Aikuisilta saatu oppi ja ohjaus on merkittävää. (Hart 1992: 5.)

Hart (1992) kertoo, että lapset ovat usein yhteiskunnan vähiten kuultuja. Aikuiset vähättelevät lasten kykyjä, mutta silti samalla aikuiset käyttävät lapsia omien ideoiden rikastuttajina. Roger Hart on kehittänyt osallisuuden portaatt. Osallisuuden portaissa on yhteensä kahdeksan askelmaa, kolme ensimmäistä askelmaa ovat manipulaatio, tunnelman luominen lasten kautta ja muodollinen lasten kuuleminen. Nämä kolme ensimmäistä porrasta eivät kuvaa lasten osallisuutta. Kolmessa ensimmäisessä portaassa aikuiset manipuloivat lasten ajatuksia haluamaansa suuntaan, aikuiset hyötyvät lapsista jossakin toiminnassa, esimerkiksi esiintyjinä, ilman, että lapsilla on mitään tietoa miksi he ovat siellä, lisäksi vielä aikuiset antavat lapsille muodollisesti mahdollisuuden puhua tai tulla kuulluksi, mutta eivät anna lapsille mahdollisuutta vaikuttaa aiheeseen tai muodostaa omia mielipiteitään. (Hart 1992: 9; Turja 2010: 35.)

Kuvio 1. Hart: osallisuuden portaatt. (Turja 2010: 35.)

Seuraavat viisi porrasta edistävät aitoa osallisuutta. Askelmat ovat: aikuisten ehdoilla kuulluksi tuleminen, lasten mielipiteiden huomiointi aikuisten projekteissa, lapset päätöksentekoon aikuisten projekteissa, lasten omat projektit, joissa aikuiset ovat tukena ja lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuus. Aikuisten ehdoilla kuulluksi tuleminen tarkoittaa sitä, että lapset ymmärtävät esimerkiksi projektin tarkoituksen, he tietävät kuka heidät otti projektiin mukaan, heillä on tärkeä ja merkityksellinen rooli ja, että he ovat vapaaehtoisesti mukana projektissa. Lasten mielipiteiden huomiointi tarkoittaa, että aikuiset johdavat esimerkiksi projektia, mutta lasten mielipiteet otetaan huomioon ja he ymmärtävät

prosessin. Lapset päätöksentekoon aikuisten projekteissa, tässä portaassa ilmenee todellinen osallisuus, koska lapset saavat mahdollisuuden päättää asioista vaikka projektit ovat aikuisten. Lasten omat projektit, joita aikuiset tukevat tarkoittaa juuri sitä, että lapset kehittävät omia projekteja, mutta aikuiset antavat siihen tukea ja mahdollisuuksia. Viimeinen porras on lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuus, jossa lapset ja aikuiset opettelevat toimimaan keskenään jonkin asian hyväksi, tällä viimeisellä portaalla osallisuus saavuttaa ylimmän mahdollisen tason. Lapsen osallisuuden taso määräytyy sen mukaan kuinka paljon lapselle annetaan tietoa toiminnasta ja ketkä ovat asioista ja suunnitelman etenemisestä päättämässä. (Hart 1992: 11 – 14; Turja 2010: 34 – 35.)

3.3 Osallisuus varhaiskasvatuksessa

YK:n lasten oikeuksien yleissopimuksessa lasten osallisuus nostetaan vahvasti esiin, joka osoittaa lasten osallisuuden merkityksen myös varhaiskasvatuksessa. YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa on kolme oikeuksien ryhmää, protection, provisi-on ja participation, joihin lapsilla on oikeus ja joita aikuisilla on velvollisuus suojella. Participation eli osallisuus tarkoittaa tässä yhteydessä, että lapsella on oikeus ilmaista itseään ja osallistua lasta koskeviin päätöksentekoihin. Lasten oikeus osallisuuteen on mainittu myös muissa kohdissa YK:n lasten oikeuksien sopimuksessa. Lapsen oikeus osallisuuteen tulee toteutua myös kodin ulkopuolella tapahtuvassa kasvatuksessa. (Yleissopimus lapsen oikeudesta 1989.)

Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa herättää paljon keskustelua ja käsityksen määrittely ei ole ongelmaton (Venninen ym. 2010). Lasten osallisuus antaa lapsille uusia kokemuksia, heidän kykynsä ajatella omaa ajatteluaan kehittyä, kun he saavat mahdollisuuksia pohtia omia kokemuksiaan, näkemyksiään ja arvostuksiaan, ideoida asioita, arvioida niitä ja osallistua toiminnan toteutukseen. Lasten itseluottamus kasvaa ja he oppivat yhteiseloon tarvittavia taitoja. Lasten osallisuutta myös vastustetaan varhaiskasvatuksen kentällä. Toiset kokevat, että lapset eivät kykene vaikuttamaan omiin asioihinsa ja toiset pohtivat, että lapset ovat liikaa äänessä ja näin horjuttavat aikuisten asemaa. Lasten osallisuus voidaan nähdä myös jonakin ylimääräisenä, joka vie aikaa ja henkilö-kunnan resursseja. Aikuisten tulee ymmärtää lapsen osallisuuden merkitys ja sitä kautta muuttaa omia asenteitaan sitä kohtaan. (Turja 2011:52 – 53.)

Stenvall ja Seppälä (2008) toteavat, että kasvattajat kokevat lapsen osallisuuden tuovan ylimääräistä painolastia. Lapsen osallisuuteen saatetaan liittää vapaa kasvatus ja aikuisuudesta luopuminen. Oikein määriteltynä osallisuudesta tulee oikein ymmärretty käsite. Osallisuuteen suhtautuminen on yhteydessä osallisuuden määrittelyyn. Osallisuuteen suhtautumiseen vaikuttaa monet tekijät, kuten kasvattajien asenteet, päiväkodin resurssit, lasten ikä ja kehitystaso, päiväkodin toimintakulttuuri ja lasten vaikutusmahdollisuudet. (Stenvall – Seppälä 2008: 38.)

Lapsinäkemykset ja kasvatusajattelu ovat tämän hetken varhaiskasvatuksessa murrosvaiheessa. Kasvatuksessa on aina kyse kasvatettavan ja kasvattajan välisestä valtasuhteesta. Haluamme vain muistuttaa, että valtasuhde on liitoksissa kasvatusajatteluun sekä osallisuuteen, kasvattajat käyttävät päiväkodin rakenteissa valtaa. Valtaa muutettaessa mahdollistuu myös osallisuus. (Stenvall – Seppälä 2008: 40.) Varhaiskasvatuksessa näkyy millaiset rakenteelliset tekijät ja vallitsevat käsitykset lapsista, lapsuudesta ja kasvatuksesta ovat tällä hetkellä vallassa. Suomalaista varhaiskasvatusta on ohjannut fröbeliläinen lastentarhatraditio ja -pedagogiikka, jossa aikuinen johti erilaisia toimintoja. Fröbeliläisessä traditiossa aikuiset selvittivät lasten kiinnostuksen kohteita hiljaa havainnoiden. Päivähoitolaki muutti tätä painotusta aikuisjohtoisen ja opetus- ja toimintatuokio keskeiseen suuntaan. Viime vuosikymmeninä pedagogisuus on lisääntynyt ja valtasuhde on muutoksen alla. Lapset halutaan nähdä aktiivisina ja aloitteellisina toimijoina. Lapset rakentavat omaa ymmärrystään vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Turja 2011: 43.)

Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2005) tuodaan esiin lasten osallisuus. Lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi lapsen terveyttä ja toimintakykyä vaalitaan ja lapsen perustarpeista huolehditaan. Lapsen tulee kokea arvostusta, hyväksyntää omana itsenään, hän tulee kuulluksi ja nähdyksi, ja saa vahvistusta itsetunnolla. Lisäksi varhaiskasvatuksen arvopohja määrittelee lapsen mielipiteen huomioon ottamisen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 12, 15.)

Stenvall ja Seppälä (2008) ovat jakaneet osallisuuden käsitteen kolmen teeman alle. Teemat ovat: osallisuus lapsen arjessa, osallisuus aikuisen työvälteenä ja osallisuus ryhmätoimintana. Osallisuus lapsen arjessa tarkoittaa, että lapset nähdään toimijoina ja lasten ideoita arvostetaan. Lapset ovat tärkein osa päiväkodin arkea ja osallisuus arjessa nähtiin lasten mahdollisuutena osallistua päiväkodin arkiaskareisiin ja toteuttaa erilaisia projekteja. Osallisuus aikuisen työvälteenä määrittelee osallisuuden olevan aikuisen

työväline, aikuinen voi toimia osallisuutta tukien tai heikentäen. Aikuisen asema on tässä vahva. Aikuinen määrittelee missä ja miten osallisuus huomioidaan. Lapsen osallisuuden varhaiskasvatuksessa vaikuttaa myös ryhmä ja lapsen ikä. Ryhmän nähtiin rajoittavan osallisuutta. Varhaiskasvatus on ryhmähoitoa, joten mielipiteiden huomiointi ei aina voi olla yksilöllistä. Lapsen ikä vaikuttaa osallisuuden toteuttamiseen, pienempien lasten osallisuus vaatii aikuisilta enemmän luovuutta. Osallisuuden mahdollistaminen nähdään ylimääräisenä asiana varhaiskasvatuksessa, se sidotaan herkästi olemassa oleviin resursseihin. Osallisuudesta on tullut työmenetelmä eikä itseisarvo. Viimeisenä teemana on lapsen osallisuus ryhmätoimintana, jossa nähtiin tärkeänä vuorovaikutus ja yhteinen tekeminen, johon kaikki osallistuvat omien taitojen ja kykyjen mukaan. Tässä korostuu lasten ja aikuisten yhteinen oppiminen ja lasten aloitteiden huomiointi. Lapsi tulee kuulluksi ja nähdyksi. (Stenvall – Seppälä 2008: 10 – 16.)

Osallisuus on tiedostettu ja tunnustettu asia varhaiskasvatuksessa, mutta silti lapsen osallisuus jää arki rutiineissa herkästi huomioimatta. Nylandin (2009) mukaan rutiinit ja aikataulut määrittävät lapsen päivää. (Venninen ym. 2010: 7.) Varhaiskasvattajien on vaikea antaa lasten suunnitella, toteuttaa ja arvioida arjen toimintaa. Lasten vapaa leikki on lasten keino toimia itsenäisesti ja päättää asioistaan. (Turja 2010: 41.) Leikkiessään lapset saavat vaikuttaa, tehdä päätöksiä ja toimia melko itsenäisesti. Yleensä lapset saavat itse valita leikkikaverin. (Virkki 2015: 130.) Nyland (2009) on kuitenkin todennut, että lasten vapaa leikki katkeaa usein rutiinien ja aikataulujen vuoksi. Päivähoidon toimintatavat ja siihen kuuluvat rakenteet ovat yhteydessä siihen, miten lasten ääni kuuluu arjessa. (Venninen ym. 2010: 7.) Bae (2009) toteaa, että lasten osallisuuden kokeminen on suurinta leikissä. Leikissä lasten osallisuuden kokemukset liittyvät vuorovaikutussuhteisiin. Aikuisten osallistumisen lasten leikkiin tulisi tapahtua lasten ehdoilla, jotta lasten osallisuus ei vaarannu. (Venninen ym. 2010:7.)

3.4 Aikuinen lapsen osallisuuden mahdollistajana

Osallisuus on yhteisöllistä ja vastavuoroista, osallisuutta ei voi olla ilman toista ihmistä ja tunnetta siitä, että tulee kuulluksi ja kuulee muita ja tätä kautta toimii yhdessä. Osallisuus näkyy tekoina ja tapana toimia toisten kanssa. Lapsen osallisuuden mahdollistajana aikuisen tulee kuunnella lasta, on kiinnitettävä huomiota siihen, että oikeasti kuuntelee mitä lapsi sanoo. On tärkeää kuunnella aktiivisesti ja vastavuoroisesti. (Karlsson 2005: 8.)

Venninen ym. (2010) ovat tutkineet pääkaupunkiseutujen päiväkotien työntekijöiden käsityksiä lasten osallisuudesta ja sen mahdollistamisesta päivähoitossa. Vastausten perusteella he kokosivat neljä osallisuuden kulmakiveä. Aikuisen tulee kiinnittää huomiota neljään kulmakiveen, jotta lasten osallisuus toteutuu. Kulmakivet ovat: ensimmäinen kulmakivi, jossa tulee luoda olosuhteet ja ilmapiiri osallisuudelle myönteiseksi, toinen kulmakivi on aikuisen ammattitaito. Aikuisen tulee osata kerätä lapsesta eri tavoin tietoa ja päästä sisälle lapsen maailmaan. Kolmas kulmakivi on aikuisen taitoa kyetä hyödyntämään lapselta saatua tietoa ja rakentaa siitä yhteistä toimintaa. Viimeinen kulmakivi on aikuisten taitoa kehittää osallisuutta tukevia menetelmiä. (Venninen ym. 2010: 62.)

Kulmakivien huomioiminen vaatii kasvattajilta erilaisia toimia, niin sanottuja rakennuspalikoita. Ensimmäisen kulmakiven rakennuspalikoiksi kasvattajan tulee olla kiinnostunut lapsen osallisuudesta, ymmärtää osallisuuden käsite, tietää lapsen kehityksestä, rakentaa oppimisympäristöä ja kehittää ilmapiiri osallisuutta tukevaksi. Oppimisympäristön rakentamisessa tulee huomioida se, että tarvikkeet ovat lasten saatavilla. On myös huomioitava aikataulut ja rutiinit. Aikuiset usein rakentavat viikko-ohjelmat, on aikuisten vastuulla pohtia ohjelmien joustavuutta ja mahdollistaa lasten osallisuus. (Venninen ym. 2010: 56, 62.)

Toisen kulmakiven rakennuspalikoiksi kasvattajan tulee hankkia tietoa lapsesta erilaisin menetelmin, esimerkiksi havainnoinnin ja kuuntelun kautta, dokumentoida lapsesta saatua tietoa ja keskittyä lapsen leikkiin. Perushoitotilanteissa lapsen on mahdollista laajentaa lapsen osallisuutta kunhan aikuiset antavat lapsille mahdollisuuden perushoitotilanteissa tehdä aloitteita ja valintoja. Kolmannen kulmakiven rakennuspalikoiksi tulee kasvattajan osata tehdä tulkintoja lapsesta saatujen tietojen perusteella, tarkastella erilaisia tulkintoja ja tehdä niistä johtopäätöksiä sekä tehdä yhteisiä suunnitelmia tulkintojen pohjalta. Neljännen kulmakiven rakennuspalikoiksi kasvattajan tulee osata arvioida ja reflektoida sekä kehittää vanhoja toimintatapoja ja kokeilla uusia toimintatapoja. (Venninen ym. 2010: 57, 62.)

Lapsi tarvitsee paljon aikuisen tukea ja läsnäoloa kokeakseen osallisuutta. Ensimmäiset osallisuuden kokemukset lapsi saa, kun hän kokee olevansa merkityksellinen. Lapsi lähtee hiljalleen pois tutusta ja turvallisesta aikuisen sylistä tutkimaan maailmaa, tässä vaiheessa aikuinen tukee ja antaa lapselle mahdollisuuksia tutkia maailmaa ollen sensitiivisessä kontaktissa lapseen. Vähitellen lapsi laajentaa maailmaansa ja harjoittelee uusia asioita aikuisen tuella ja lopulta oppii ne. (Venninen ym. 2010: 63.) Venninen ym. (2010)

havainnollistivat tätä prosessia käyttäen keinumetaforaa. Lapsi siirtyy aikuisen sylistä turvakeinuun ja aikuinen antaa varovasti vauhtia. Vähitellen lapsi siirtyy tavalliseen keinuun ja siinäkin vauhti on aluksi rauhallinen, pian lapsi kuitenkin haluaa kovemmat vauhdit ja lopulta lapsi oppii ottamaan itse vauhtia. Jos aikuinen tässä vaiheessa ehdottaisi lapselle turvakeinua, lapsi loukkaantuisi. Tässä vaiheessa tulee esiin myös yleensä rajoittaminen, koska lapset haluavat keinua seisaallaan tai hypätä keinusta, aikuiset rajoittavat, jotta ei sattuisi mitään vahinkoa. (Venninen ym. 2010: 63.)

Virkki (2015) esittää tutkimuksessaan, että lapsilla on mahdollisuus toimia itsenäisesti ja kokea osallisuutta silloin, kun kasvattajat luovat lasten kasvua ja kehitystä tukevan vuorovaikutusilmapiirin sekä järjestävät fyysistä ympäristöä lapsia ajatellen. Lasten aktiivisuutta ja oma-aloitteisuutta kasvattajat tukevat luomalla erilaisia puitteita. Sensitiivisyys, herkkyys kuulla ja aistia erilaisia lasten toiveita, ideoita ja tarpeita ovat kasvattajan hyviä ominaisuuksia. Vaikka lasten osallisuus herättää paljon keskustelua siitä voivatko aikuiset luovuttaa valtaansa lapsille ja muuttuuko kasvatusta liian vapaaksi, niin on muistettava, että vaikka lapset saavat vastuuta joistain asioista, niin kasvattajat ovat kuitenkin vastuussa kokonaisuudesta. Lasten osallisuus vaatii kasvattajilta huolenpitoa, lasten aktiivista havainnointia, suunnittelua ja arviointia. Osallisuuden kokemukset synnyttävät uusia osallisuuden kokemuksia lapsille sekä aikuisille. (Virkki 2015: 132 – 136.)

4 Leikkialuepedagogiikka ja leikkitalu

Opinnäytetyössämme tutkimme leikkitalujen tuottamia käytön hyötyjä ja haittoja erityisesti lasten osallisuuteen, mutta myös yleisesti varhaiskasvatukselle varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulmasta. Käytämme työssämme leikkitalu-nimitystä leikkialuepedagogiikkaan perustuvasta toimintatavasta. Tietoa tästä toimintatavasta ja leikkitaluista on saatavilla niukasti vaikka leikkitaluja käytetään useissa päiväkodeissa. Leikkitalujen tarkoitus on yleisesti lasten osallisuuden mahdollistaminen ja leikin valinnan helpottaminen. Leikkitalun avulla helpotetaan lapsen leikin valintaa. Leikkitalussa on kuvin esitetty leikit tai leikkialueet, joista lapsi voi valita mieluisan tekemisen. Usein leikkijöiden määrä on myös rajattu leikin tai leikkitalun yhteydessä. Tällöin lapset joutuvat usein myös valitsemaan leikkien ja leikkikavereiden välillä. (Roos 2015: 153 – 155.) Leikkitalusta voidaan tehdä monenlaisia versioita, mutta yleisesti käytössä on erilaisia leik-

kejä tai leikkipaikkoja kuvaavia valokuvia, jotka on asetettu yhdelle seinälle. Seinältä valokuvista lapset voivat valita haluamansa leikin. Valinnan lapset tekevät näkyväksi laittamalla oman merkkinsä, nimi tai kuva, valitsemansa leikin kohdalle.

Leikkialuepedagogiikka on 2000-luvulla yleistynyt pedagogisen toimintaympäristön järjestämisen tapa. Leikkialuepedagogiikka toteutetaan lasten vapaan leikin organisoinniseksi. Mallia toteutetaan kahdella eri tavalla, toisessa aikuiset rakentavat leikkipisteitä, toisessa mallissa lapsille tarjotaan eri tilavaihtoehtoja, johon he itse saavat suunnitella ja rakentaa leikkinsä. Leikeistä tai leikkitiloista tehdään kuvat ja niiden perusteella lapset saavat itse valita, mitä he haluavat tehdä. Leikkialueelle määritellään osallistujien enimmäismäärä. Lapset laittavat oman merkkinsä (pyykkipoika, kuva tms.) valitsemaansa leikkikuvaan. Leikkialuetoiminnan hyvänä puolena nähdään se, että lapset saavat itse valita leikin sekä se, että lapset leikkivät kaikkien kanssa. Huonona puolena nostetaan esiin se, että osa lapsista saattaa kokea stressiä siitä, että heidän pitää valita leikki. (Raittila 2013: 86 – 87.) Leikkitaulun hyötyinä varhaiskasvatuksessa korostetaan usein nimenomaan sen lasta osallistavia vaikutuksia (mahdollisuus valita, tehdä päätöksiä ja vaikuttaa toimintaan), minkä vuoksi rajasimme aiheemme nimenomaan leikkitaulun käytön merkitykselle lasten osallisuuteen.

4.1 Leikki ja vapaa leikki

Leikkitaulut liittyvät olennaisesti vapaaseen leikkiin, minkä vuoksi vapaan leikin ja leikin määrittelemisen on tärkeää. Koemme tärkeäksi tuoda esille leikin merkitystä lapsen kehitykselle ja aikuisen roolia leikin kehitykselle, sillä leikkitaulujen käyttö on yksi aikuisen tapa ohjata leikkiä ja tätä kautta lapsen kehitystä.

Leikin sanotaan olevan lapsen tapa suhtautua ympäröivään maailmaan ja omaksua tietoa. Lapsi heijastaa leikkeihin omia kokemuksiaan ja havaintojaan, harjoittelee sääntöjä, luo ystävyyssuhteita ja kontakteja muihin. Leikit ja niiden merkitys muuttuvat ja kehittyvät iän myötä. Leikkiä voi tarkastella ja kuvailla monella tapaa. Yhtä oikeaa määritystä leikille ei ole. Leikki on paitsi esimakua elävästä elämästä myös lapsen elämää tässä ja nyt. (Helenius – Lummelahti 2013: 14.)

Vapaalla leikillä tarkoitamme lasten omatoimista tekemistä, jossa he voivat toteuttaa omia tavoitteitaan. Leikki etenee lasten omien ajatusten ja päätösten mukaan, he päättävät mitä leikkivät, milloin leikki alkaa ja milloin se päättyy. Vapaalle leikille ominaista on

myös se, että lapset voivat itse päättää, kenen kanssa leikkivät ja ketkä leikkiin voivat osallistua. Tämän kautta lapset harjaannuttavat keskinäisiä suhteitaan, vuorovaikutustaitojaan ja omien tavoitteiden asettamista. Aikuinen on lapsen tukena hänen kehitystasonsa mukaan suorasta osallistumisesta välilliseen vaikuttamiseen. Osallistuessaan aikuisen tulee kuitenkin ymmärtää leikin vaatimukset ja kunnioittaa lasten leikin sääntöjä ja lapsen aloitteita. (Hujala – Turja 2011: 69 – 70.) Leikkitauluja käytetään monissa päiväkodeissa nimenomaan vapaan leikkiajan ohjaamiseen.

4.2 Leikin merkitys lapsen kehitykselle ja aikuisen rooli leikin tukemisessa

Sen lisäksi, että leikki on kivaa, se myös tukee lapsen kehitystä ja identiteetin muodostumista. Leikissä lapsi huomaamattaan harjoittelee monia taitoja. Leikkitaidot määrittävät usein myös vahvasti lapsen sosiaalisen aseman lapsiryhmässä. Leikki tukee kokonaisvaltaisesti lapsen kehityksen eri osa-alueita. Leikki kehittää ja muokkaa lasta niiden toimintojen ja suhteiden myötä, joihin lapsi leikissään ryhtyy ja joita hän leikkeihinsä sisällyttää. Leikissä lapsi jäljittelee ja samalla harjoittelee monia tehtäviä, jotka saattavat liittyä oikeaan elämään ja oikeisiin töihin. Taitava leikkijä saa helposti kavereita. (Helenius – Lummelahti 2013: 19, 35, 59.)

Aikuisen on tärkeää tunnistaa ja huomata lapsen kehityksen eri vaiheet ja tunnistaa lapsen sen hetkinen kehitysvaihe, jotta kasvattaja voi tukea lasta tämän tarvitsemalla tavalla. Mitä pienemmästä lapsesta on kyse sen enemmän ohjausta ja tukea lapsi tarvitsee leikissä. Osallisuuden ja kuulluksi tulemisen periaate koskee kaiken ikäisiä. Kielen kehityksen myötä, lapsen oppiessa ilmaisemaan itseään ja leikkiaikomuksiaan, aikuisten havainnointi ja ymmärrys siitä, mitä leikkijällä on mielessään, helpottuu. Ennen kielen kehittymistä aikuinen on aloitteellinen, mutta pyrkii antamaan tilaa lapsen aloitteille ja tukee lapsen leikkiä. (Helenius – Lummelahti 2013: 77 – 79.)

Leikkirauhan säilyttäminen ja takaaminen on yksi aikuisen tärkeä tehtävä varhaiskasvatuksessa. Tähän sisältyy myös sääntöjen välittäminen lapsille ja lasten välillä, jotta lapset saavat hyviä kokemuksia toisistaan ja leikki on turvallista. Aikuiset ja isommat lapset ovat tärkeitä roolimalleja pienemmille lapsille. Omalla toiminnalla voidaankin helposti ohjata lapsen kiinnostuksen kohteita. Usein varsinkin pienet lapset kiinnostuvat kaikesta mistä aikuinenkin. Aikuisen tulisi huolehtia, että lapsilla on saatavilla sopivia välineitä, jotka tukevat ja kannustavat lasten leikkiä lapsen ikätason mukaan. Hyvin valmiit leikkipisteet, erityisesti isompien lasten leikeissä, tekevät leikeistä helposti levottomia ja jättävät lasten

omille ideoille ja kuvitelmille vähän tilaa. Ihanteellista on kun lapset pääsevät itse suunnittelemaan ja luomaan leikkinsä puitteet. Tämä houkuttelee myös muita leikkiin mukaan. Lapsille tulee antaa riittävästi aikaa vapaaseen leikkiin. (Helenius – Lummelahdi 2013: 67 – 72, 77 – 79, 87 – 101.)

Vapaan leikin aika on aikaa, jolloin lapset muodostavat keskinäiset suhteensa ja vähitellen lapsiryhmän suhteet vakiintuvat ja koko ryhmä kiinteytyy ja jokainen löytää paikkansa. Aikuisen on tärkeää antaa lapsille tilaisuuksia luoda ystävyyssuhteita. Näitä tilanteita tulee seurata ja joskus tarvitaan aikuisen tukea ja aikuisen on hyvä osallistua lasten leikkiin, mutta toisinaan lasten tulee myös antaa ratkaista pulmat keskenään. Ryhmän säännöt ovat hyvä tarkistaa, jotta ne eivät rajoita leikkejä turhaan, mutta takaavat leikki- rauhan. Aikuiset voivat tarjota lapsille ideoita ja aineksia vapaaseen leikkiin muun muassa elokuvien, kertomusten ja näytelmien kautta. Leikistä huolta pitämällä pystytään tehokkaasti vaikuttamaan lapsiryhmän myönteisiin keskinäisiin väleihin. Leikkiä ohjattaessa aikuisen on hyvä muistaa Fredrich Fröbelin sanat kasvatuksesta: sen on oltava ”ennen kaikkea sallivaa, joustavaa eikä mallinmukaista, ennalta määriteltä ja ehdottomata.”. Varhaiskasvatuksen ammattilaisen on tärkeä tunnistaa ryhmänsä lapset, joiden on vaikea luoda vertaissuhteita. Lapsi saattaa tarvita tukea ja ohjausta leikkitaitoihinsa. Leikkitaidot ovat välttämättömiä lasten välisten suhteiden muodostumisessa ja lapset luovatkin keskinäiset suhteensa usein leikkitaitojen perusteella. Kouluun siirryttäessä lasten tulisi selvittää itsenäisesti toisten lasten kanssa ja löytää ystäviä. Tämän vuoksi varhaiskasvatuksessa on tärkeää kiinnittää huomiota lasten leikkitaitoihin kouluvalmiuksia ajatellen. (Helenius – Lummelahdi 2013: 87 – 101.)

5 Opinnäytetyön toteutus ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyömme toteutus ja suunnittelu alkoi keväällä 2015. Pohdimme sopivaa, mielenkiintoista ja ajankohtaista aihetta opinnäytetyöllemme. Olimme yhteydessä muun muassa pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-metroon aihetta pohtiessamme. VKK-metro ehdotti meille opinnäytetyömme aiheeksi leikkitauluja. Kiinnostuimme aiheesta ja lähdimme etsimään aiheesta lisää tietoa. Aloitimme opinnäytetyön suunnitelman laatimisen.

Tietoa leikkitauluista oli saatavilla niukasti. Leikkitauluja käytetään kuitenkin yleisesti päiväkodeissa, minkä vuoksi aiheen käsittely tuntui tärkeältä ja ajankohtaiselta. Ajankoh-taisuutta lisää myös VKK-metron kehittämiskauden 2014 – 2016 teema, joka on varhaiskasvatuksen leikki ja leikilliset oppimisympäristöt (VKK-Metron kehittämistyön-suunni-telma 2014 - 2016: 10). Piia Roos (2015) tuki väitöskirjassaan näkemystämme leikkitau-lujen käytön ja niiden hyödyllisyyden tarkemman tarkastelun tarpeellisuudesta. Roos (2015) nosti esiin leikkitaulujen tuomia hyötyjä, mutta samalla kyseenalaisti sen, kääntyykö leikkitaulujen tavoittelema hyöty itseään vastaan. Leikkitaulujen tarkoitus on ylei-sesti lasten osallisuuden mahdollistaminen ja leikin valinnan helpottaminen. Roos esittää leikkitaulujen lisäävän lasten osallisuutta ja valinnanmahdollisuutta, mutta samalla myös kontrollia. (Roos 2015: 153 – 155.) Osallisuus ja sen tärkeys on nostettu vahvasti esille myös opinnössämme, mikä tuki päätöstämme tuoda esiin erityisesti leikkitaulun merki-tys lasten osallisuuteen.

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulman valintaan vaikutti se, että muut löytä-mämme työt aiheesta perustuivat lasten havainnointiin ja lasten näkemykseen (Mohell – Sillanpää 2009; Roos 2015). Varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulman valinnan kautta pystymme myös työmme avulla nostamaan esiin oman työn arvioinnin, kehittämi-sen ja reflektoinnin tärkeyden. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan kas-vattajilla olevan velvollisuus ylläpitää ja kehittää omaa ammatillista osaamistaan (Var-haiskasvatussuunnitelman perusteet 2005: 17). Ammatillisuuteen liittyy vahvasti oman työn ja toimintatapojen arviointi ja kehittäminen, mistä tässä kehittämistyössä on pitkälti kyse.

Opinnäytetyömme selvittää varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkemyksiä leikkitaulu-jen käytöstä ja niiden vaikutuksista lapsen osallisuuteen. Työssämme käytämme laadul-lisen tutkimuksen menetelmiä. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on lisätä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä (Kananen 2010: 37). Päädyimme keräämään varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkemyksiä ryhmähaastattelujen avulla. VKK-Metron yhteistyön kautta päädyimme tekemään haastattelut kahdessa Helsingin kaupungin varhaiskasvatusyksiköissä. Laadimme tutkimuslupahakemuksen Helsingin kaupungin varhaiskasvatusviras-tolle, johon liitimme mukaan opinnäytetyömme suunnitelman. Olimme alustavasti yhtey-dessä VKK-Metron kautta saamiimme varhaiskasvatusyksikköihin, jo ennen virallista tut-kimisluvan saantia. Tutkimusluvan saatuaamme lähetimme varhaiskasvatusyksikköihin saatekirjeet (Liite 1) ja sovimme haastatteluille ajat. Haastattelujen jälkeen litteroimme ja analysoimme aineiston ja aloimme kirjoittamaan opinnäytetyötämme sen lopulliseen

muotoon. Haastattelujen avulla keräämiemme näkemysten avulla pystymme arvioimaan leikkitaulun käytöstä nousevia hyötyjä ja haittoja erityisesti lasten osallisuuden näkökulmasta. Opinnäytetyömme avulla varhaiskasvatuksen henkilöstö voi arvioida muiden näkemyksiä hyödyntäen leikkitaulujen käyttöä tai soveltamista omassa työssään.

Tutkimuskysymyksiksemme muotoutuivat lopulta:

1. Minkälaisia kokemuksia varhaiskasvatuksen henkilökunnalla on leikkitaulujen hyödyistä ja haitoista?
2. Minkälaisina kasvattajat näkevät leikkitaulun vaikutukset lasten osallisuuteen?

Pyrimme johtopäätöksiä tehdessämme myös huomioimaan erilaisia tapoja käyttää leikkitauluja ja erilaisten tapojen mahdollisia vaikutuksia erilaisiin näkemyksiin. Tutkimuskysymykset muotoutuivat opinnäytetyömme suunnitelman edetessä, aiheeseen tutustuessamme ja tarkentuivat lopulliseen muotoonsa haastatteluaineiston perusteella.

5.1 Haastatteluiden toteutus

Toteutimme haastattelut kahdessa VKK-Metron yhteistyöpäiväkodissa. Päiväkodit sijaitsivat eri puolilla Helsinkiä. Molempiin haastatteluihin osallistui neljä (4) varhaiskasvattajaa. Toteutimme haastattelut yhdessä siten, että toinen meistä toimi haastattelijan roolissa ja toinen keskittyi muistiinpanojen ja huomioiden tekemiseen. Kerroimme tämän myös haastateltaville haastattelun alussa. Toteutimme molemmat haastattelut samalla tavalla. Valmistelimme haastatteluun osallistuvia saatekirjeellä (Liite 1), jonka lähetimme haastateltaville ennen haastattelua. Saatekirjeessä esittelimme opinnäytetyömme aiheen ja haastattelun teemat. Saatekirjeessä ilmoitimme myös aikeestamme nauhoittaa haastattelut ja pyysimme lupaa nauhoittamiseen.

Haastattelumenetelmämme oli puolistrukturoitu ryhmähaastattelu. Puolistrukturoidun haastattelun tapaan olimme valmisteelleet teemat, jotka kerroimme haastateltaville etukäteen. Lisäksi olimme tehneet lisäkysymyksiä teemojen sisältä, joiden avulla varmistimme, että saamme riittävästi oleellista tietoa opinnäytetyömme kannalta. Perinteisestä puolistrukturoidusta haastattelusta poiketen halusimme säilyttää haastatteluissa keskustelunomaisuuden ja annoimme haastateltaville aikaa keskustella teemoista myös vapaasti teemahaastattelun tapaan. (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006: 6.3.2,

6.3.3.) Toteutimme haastattelut ryhmähaastatteluina, koska uskoimme ryhmähaastattelun antavan meille enemmän näkökulmia ja näkemyksiä aiheesta. Ryhmähaastattelun haasteena on antaa kaikille haastateltaville ääni ja rohkeus tuoda oma näkemys esille ryhmässä. Luotimme kuitenkin, että alan ammattilaisilla on kyky keskustella kehittävässä ja hyvässä hengessä heidän työssään käytettävästä menetelmästä, jollainen leikkitalu on.

Haastattelun aluksi kävimme vielä lyhyesti läpi opinnäytetyömme aiheen ja haastattelun teemat. Varmistimme, että haastattelun nauhoittaminen sopii kaikille ja selvensimme haastateltavien yksityisyyteen liittyvät asiat. (Kerroimme että kenenkään henkilöllisyys tai muita tunnistetietoja ei näy opinnäytetyössämme ja haastattelun nauhoitteet hävitämme opinnäytetyön valmistuttua.) Molemmissa haastatteluissa oli mukana neljä varhaiskasvatuksen ammattilaista. Haastattelumme eteni teemojen mukaan. Esittelimme teeman ja ohjasimme haastateltavia keskustelemaan aiheesta. Kävimme vielä enne seuraavaan teemaan siirtymistä apukysymystemme avulla läpi aiheet, joista olimme erityisesti kiinnostuneita. Esitimme kaikki kysymykset, vaikka monesti keskusteluissa kysymyksiimme oli tullut jo vastauksia. Kysymysten avulla halusimme varmistaa, että kaikki haastateltavat toisivat näihin kysymyksiin oman näkemyksensä ja etteivät nämä asiat jää keskusteluissa sivuseikoiksi.

Jaoimme haastattelumme kolmeen teemaan (Taulukko 1). Ensimmäinen teema käsitteli leikkitalua menetelmänä. Halusimme selvittää, miten leikkitalua käytetään varhaiskasvatuksessa. Seuraavan teeman sisällä keskustelimme leikkitalun käyttökokemuksista. Halusimme selvittää henkilökunnan näkemyksiä siitä, millainen työkalu leikkitalu on. Kysyimme myös haastateltavilta lasten mielipidettä leikkitalusta ja lapsilta saatuja kommentteja leikkitalun käytöstä. Viimeisen teeman oli tarkoitus vetää yhteen leikkitalun hyödyt ja haitat varhaiskasvatuksessa ja herättää keskustelua siitä, miksi leikkitalua käytetään tai ei käytetä. Emme halunneet rajata haastattelua täysin osallisuuden näkökulmaan vaan halusimme antaa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle mahdollisuuden tuoda esille heidän näkökulmansa leikkitaluista vapaasti. Kysymyksillämme pyrimme herättelemään keskustelua leikkitaluista monipuolisesti eri näkökulmista. Halusimme kasvattajien pohtivan leikkitalujen merkitystä omasta ja lasten näkökulmasta. Oman ja lasten näkökulman pohtiminen tuo myös esille lasten osallisuuden näkökulmaa. Sosiaaliset taidot liittyvät myös vahvasti osallisuuteen. Osallisuus edellyttää sosiaalisia taitoja, taitoa ilmaista itseään, ymmärtää oman toiminnan vaikutuksia ja ottaa muita huomioon.

Toki osallisuutta tuetaan, jo ennen kuin näitä taitoja on, mutta mitä pidemmälle osallisuudessa mennään, sen enemmän taitoja vaaditaan.

Taulukko 1. Haastattelun teemat ja apukysymyksiä

Miten leikkitaulua käytetään	Käyttökokemuksia	Leikkitaulun hyödyt ja haitat
Miten te käytätte tai olette käyttäneet leikkitaulu omassa työssänne?	Missä tilanteissa käytätte leikkitaulua, milloin koette sen hyödylliseksi tai tarpeettomaksi?	Kerro konkreettisia hyötyjä tai haittoja leikkitaulun käytöstä?
Millaisia leikkitauluja teillä on käytössä?	Millaisten lasten kanssa leikkitaulu on hyvä tai milloin se ei ole hyvä? Kerro esimerkkejä.	Miten leikkitaulu tukee lasten sosiaalisten taitojen kehittymistä?
Mihin teidän leikkitaulut on sijoitettu?	Lasten kokemuksia? (Havainnoitua tai lasten sanomaa)	Miten leikkitaulu tukee lasten osallisuutta?

Pyrimme toteuttamaan haastattelut samalla tavalla. Haastattelut olivat kuitenkin hyvin erilaiset. Toisessa haastattelussa keskustelu oli vilkasta ja haastattelijan rooli keskustelun ohjaamisessa oli pieni. Ensimmäinen haastattelu oli selkeästi enemmän haastattelijajohtoinen. Tässäkin haastattelussa keskustelua syntyi hyvin, mutta haastattelijan aktiivisuutta keskustelun herättämiseen tarvittiin enemmän. Haastattelijah ohjasi keskustelua kysymyksillä ja piti keskustelua yllä tarkentavilla kysymyksillä ja tarttumalla haastateltavien vastauksiin ja pyytämällä niihin tarkennusta. Saimme molemmista haastatteluista hyvää aineistoa opinnäytetyötämme varten ja molemmat haastattelut tuottivat hyvin samankaltaista tietoa leikkitauluista. Kaikki haastateltavat osallistuivat aktiivisesti ja toivat omia näkemyksiään esille. Vaikka emme rajanneet kysymyksiä puhtaasti osallisuuteen, oli osallisuus teemana vahvasti kuultavissa haastateltavien keskusteluissa.

5.2 Aineiston analyysi

Aloitimme aineiston analyysin kuuntelemalla haastattelut läpi ja litteroimme, eli kirjoitimme haastattelut sanasta sanaan auki. Päätimme käyttää teemoittelua sisällönanalyysissä. Teemoittelussa aineisto järjestetään litteroinnin jälkeen teemoittain (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006: 7.2.1, 7.3.4). Teemoittelu oli luonteva ratkaisu, koska olimme käyttäneet teemoja myös haastattelussamme.

Aineiston analyysissä käytimme apuna taulukkoa (Katso Kuvio 2). Taulukoissa oli kolme saraketta. Ensimmäisessä sarakkeessa oli haastattelussa käyttämämme kysymykset. Seuraavassa sarakkeessa oli vastaukset, jotka olimme poimineet litteroidusta aineistosta ja keskustelu, jota haastattelussa syntyi kysymyksen jälkeen (litteroimamme aineisto). Kolmannessa sarakkeessa oli se, mitä vastauksesta nousi oleellisesti ja tiivistysti esille. Käytimme värikoodeja erottelemaan teemat toisistaan. Tämän jälkeen oli helppo koota vastaukset teemoittain ja erotella taulukosta työmme kannalta oleelliset asiat, eli osallisuuteen ja leikkitaulun käyttöön liittyvät asiat.

Kysymys	Vastaus	Mitä nousee?
Miten leikkitauluja käytetään?	Meillä ainakin toimii niin, että saadaan jaettua lapset leikkeihin, eliikka pienempiin porukoihin, ettei pyöritä siinä isossa ryhmässä ja se että lapsi pääsee itse valitsemaan mitä leikkii ja kenen kanssa. <u>Et siin on tietysti eri systeemejä ja meil on sellaiset pallukat et kuin monta mahtuu yhteen leikkiin ja siihen laitetaan oma nimi siihen pallukan päälle.</u>	lapsi pääsee itse valitsemaan mitä leikkii ja kenen kanssa, osallisuus
	Aikuisilla on omat värit, <u>lapset tunnistaa</u> , jotka ei tunnista vielä kirjoitettua nimeä, niin tunnistaa siitä väristä.	aikuisten läsnäolo
	Ja meillä ei käytetä nimiä vaan kuvia, koska meillä on monia maahanmuuttajataustaisia jotka ei tunnista sitä omaa nimeänsä eikä muutenkaan kaikki kolmivuotiaat tunnista omaa <u>nimensä</u> niin kuva on sillä tavalla toimivampi.	lasten osallisuus oman kuvan avulla maahanmuuttajat, yleinen tuki
Onko leikkitaulu samassa paikkaa	Meil on samas paikkaa, mutta kuvat vaihtuu. Meil	kuvien vaihto lasten kanssa osallisuus

Kuvio 2. Aineiston analyysissä hyödynsimme taulukkoa ja värikoodeja.

Lukiessamme taulukkoa, jonka olimme tehneet valmiiksi, päädyimme kolmeen teemaan.

Teemat olivat:

1. leikkitaulun merkitys varhaiskasvatukselle,
2. leikkitaulu osallisuuden mahdollistajana ja
3. aikuisen rooli leikkitaulun käytön ohjaamisessa, osallisuuden näkökulmasta.

Ensimmäiset kaksi teemaa nousivat tutkimuskysymysten kautta vastaamaan kysymyksiin. Kolmas teema nousi vahvasti esiin haastatteluissa, minkä vuoksi halusimme nostaa sen esiin omana teemana, vaikka sen olisi voinut hyvin myös yhdistää osallisuuden teeman alle.

6 Tulokset

6.1 Leikkitaulun merkitys varhaiskasvatukselle

Kaikki haastatteluihin osallistuneet varhaiskasvatuksen ammattilaiset käyttivät tai olivat ainakin jossain vaiheessa käyttäneet leikkitaulua työssään. Leikkitaulun käytön aktiivisuudessa oli suuria eroja. Käytäntö varhaiskasvatusyksiköiden välillä tuntui olevan merkittävä. Ensimmäisessä haastattelussa leikkitaulu oli ollut aktiivisessa käytössä varhaiskasvatusyksikössä jo vuosia. Sen käyttöä oli kehitetty ja sitä kehitettiin yhä edelleen. Toisessa haastattelussa leikkitaulu ei ollut saanut samanlaista merkitystä ja sen käyttö olikin vaihtelevampaa. Vain yksi tämän ryhmän haastateltavista kuvasi leikkitaulun olevan aktiivisesti käytössä esikouluikäisten ryhmässä. Leikkitaulu oli kuitenkin yleisesti otettu syksyllä käyttöön, lukuun ottamatta pienten alle 3-vuotiaiden ryhmää, mutta sen käyttö oli saattanut jäädä vähitellen. Esimerkissä kasvattaja kertoo miten he käyttävät leikkitaulua:

Meillä ainakin toimii niin, että saadaan jaettua lapset leikkeihin, eliikä pienempiin porukoihin, ettei pyöritä siinä isossa ryhmässä ja se että lapsi pääsee itse valitsemaan mitä leikkii ja kenen kanssa. Et siin on tietysti eri systeemejä ja meil on sellaiset pallukat et kuin monta mahtuu yhteen leikkiin ja siihen laitetaan oma nimi siihen pallukan päälle. (H1)

Leikkitaulu oli yleensä pyritty sijoittamaan siihen tilaan, missä leikinvalinta tapahtuu. Leikkitauluissa oli käytössä kuvia leikeistä, joista lapset saivat valita mieleisen leikin.

Leikkiin oli usein määritelty myös leikkijöiden lukumäärä. Lapsi valitsi leikin laittamalla oma nimen tai kuvan leikin kuvan kohdalle. Yhdessä ryhmässä myös aikuisille oli omat värisymbolit, joilla he saattoivat lisätä itsensä mukaan johonkin leikkiin. Tämän nähtiin parantavan aikuisen heittäytymistä mukaan leikkiin. Aikuisen rooli ei ole pelkästään olla kurinpitäjänä. Aikuisen osallistumisen leikkiin nähtiin vaikuttavan positiivisesti myös lasten leikin pitkäkestoisuuteen ja juonellisuuteen.

Teillähän on ollu myös aikuisille pallukat tai se aikuisen nimi, että se aikuinen sitoutuu siihen leikkiin lasten kanssa. (H2)

Aikuisilla on omat värit, lapset tunnistaa, jotka ei tunnista vielä kirjoitettua nimeä, niin tunnistaa siitä väristä. (H1)

Leikkitaulun leikkien kuvien vaihtelussa oli eri käytäntöjä. Jos leikkitaulu oli aktiivisesti käytössä, myös kuvia pyrittiin vaihtamaan säännöllisesti. Kuvien vaihtaminen saattoi tapahtua aikuisen tai lapsen aloitteesta. Lasten toiveita pyrittiin kuitenkin yleisesti huomioimaan. Haastateltavat, jotka käyttivät leikkitaulua aktiivisesti, toivat esille tarvetta kuvata uusia leikkikuvia leikkitauluun.

Haastateltavat tuntuivat olevan yksimielisiä siitä, että leikkitaulu ei sovellu pienten alle 3-vuotiaiden ryhmään tai erityisryhmään riippuen lasten kehitystasosta. Tätä perusteltiin sillä, että leikkitaulun käyttö vaatii lapsilta kykyä sitoutua pitkäkestoiseen juonelliseen leikkiin ja kykyä tehdä valintoja. Pienten leikki nähtiin liian muuttavana, jolloin leikkitauluun leikin merkitseminen ja muuttaminen aina leikin muuttuessa olisi hankalaa. Leikkitaulun tarpeellisuus nähtiin hyvin eri tavalla. Ryhmissä, joissa leikkitaulun käyttö oli aktiivista ja rutiininomaista nähtiin leikkitaulu hyvinkin tärkeänä. Toisaalta ryhmissä, joissa leikkitaulun käyttö oli jäänyt vähälle ja ehkä kokonaan unohtunut nähtiin arjen sujuvan hyvin ilmankin, eikä leikkitaululle nähty tarvetta. Haastateltavat kuvasivat näiden ryhmien lapsia taitaviksi leikkijöiksi, joilla pitkäkestoinen leikki ja leikin valinta sujuu hyvin ilman erityistä ohjausta tai leikkitaulun antamaa tukea.

Mä oon ite alle 3-vuotiaiden ryhmässä ja nyt erityisesti syksyllä alkoi niin, että nuorin oli alle 1-vuotias, niin meillä ei oo leikkitaulu käytössä. Se ei ehkä palvele sitä asiakasryhmää. (H3)

Mä oon ollu 3-5 vuotiailla ja 5-6 vuotiailla, mut et jotenkin noilla pienillä se leikki on niin dynaamista, niin muuttuvaa, etteihän alle 3-vuotias oo pitkäkestoisessa juonellisessa leikissä, niin tavallaan se niinku tuntus tosi ou-

dolle et se 2-vuotias kävis koko ajan vaihtamassa sitä leikkii sinne leikki-
taululle, koska sul saattaa olla vaikka puolenkin tunnin aikana viis eri leikkii
tai enemmänkin. (H4)

Variaatioita siitä, miten ja mihin tarkoitukseen leikkitaulua käytettiin, oli paljon. Vaikka leikkitaulu nähtiin työkaluna helpottaa lasten leikin ja leikkikaverin valintaa, sille nähtiin myös monia muita käyttötarkoituksia. Leikkitaulua käytettiin muun muassa lasten seuraamisen ja havainnoinnin työvälineenä. Leikkitaulun avulla aikuisen oli myös helppo ohjata lapsi takaisin leikkiin. Leikkitaulusta kuvailtiin olevan helppoa seurata, mitä leikkejä ja kenen kanssa lapsi valitsee. Useampi haastateltava kuvasi leikkitaulua käytettävän myös rajoitetusti siten, että aikuinen saattoi määrätä etukäteen leikkikaverit tai rajata leikkivaihtoehtoja, jotta lapset eivät valitsisi aina niitä samoja leikkejä ja kavereita. Rajaamalla vaihtoehtoja pyrittiin ohjaamaan ja kasvattamaan lapsia. Tavoitteena valinnanmahdollisuuksien rajaamisessa oli valinnan helpottaminen tai lapsen ohjaaminen tekemään jotakin, minkä aikuinen näki lapselle hyödylliseksi hänen kasvunsa ja kehityksensä kannalta. Leikkitauluja käytettiin myös kommunikaation tukena jos yhteistä kieltä ei ollut.

Kyllä me käytetään sitä sit ihan aikuisetkin ihan semmoiseen seuraamiseen. Siitä sit paremmin näkee jos lapsi leikkii aina saman kaverin kanssa eikä kaverit vaihdu, niin aikuinen voi siihen puuttua, että kaikkien kanssa pitää leikkiä ja kaveria pitää vaihdella. (H6)

Kaikki haastateltavat löysivät leikkitaulun käytölle perusteluja. Leikkitaulun merkitys korostui usein syksyllä, kun ryhmät muodostetaan. Leikkitaulun kuvattiin auttavan ryhmäytymisessä ja kaverisuhteiden luomisessa. Leikkitaulun merkitys korostuu lasten kanssa, jotka tulevat toisesta kulttuurista, eikä heillä välttämättä ole yhteistä kieltä varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Leikkitaulun kuvat luovat yhteisen ymmärryksen, mikä mahdollistaa lapsen valinnan tekemisen ja luo lapselle turvallisuuden tunnetta.

Alkusyksystä se on taas merkityksellinen, kun tulee uusia lapsia, joilla ei ole kenties kieltä eikä hahmotusta, että mitä kaikkea voi leikkii, ni helpotetaan sen lapsen elämää, kun näkee siinä ne kuvat, niin inspiroituu, et mikä olis se, mitä haluaa tehdä. (H1)

Leikkitaulun käytöstä varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkökulmasta hyötyivät erityisesti lapset, joille valinnan tekeminen, leikin keksiminen tai pitkäkestoiseen leikkiin sitoutuminen tuotti hankaluuksia. Leikkitaulun nähtiin parantavan lapsen tilan hahmotusta ja

vähentävän levotonta kuljeskelua leikkien välillä. Leikkitaulun avulla lapsi sitoutui vahvemmin valitsemaansa leikkiin ja pysyi leikissä pidempään. Myös leikin jälkien pois korjaaminen sujui paremmin leikkiin sitoutumisen kautta. Leikkitaulu helpotti myös aikuisen työtä. Leikkitaulun avulla kaikki tiesivät missä leikeissä kenenkin kuuluisi olla, vaikka aikuinen olisi juuri vasta astunut työvuoroon. Leikkitaulun avulla pystyttiin myös ohjailemaan lasten vapaata leikkiä rajaamalla leikki tai kaverivaihtoehtoja leikkitaululla. Tällä tavalla pyrittiin luomaan erilaisia oppimiskokemuksia ja opetettiin lasta astumaan pois omalta mukavuusalueelta. Tämän hyötynä nähtiin se, että lapsi saattoi löytää uusia kaveriteita ja oppia uusia juttuja eri leikeissä. Esimerkeissä kasvattajat nostavat esiin leikkitaulun hyötyjä:

Yks suurimmista hyödyistä on lapsi, joka ei hahmota, niin se, et se hahmottaa sen tilan niiden leikkien kautta, et pystyy sanomaan, et tuossa autoleikki ja tuos on tuo leikki ja tuo on tuolla. (H5)

Ihan kaikkien, jos on vaikka semmonen vaelteleva tyyppi, niin sit voi muistuttaa, et muistatko, sä valitsit tämän leikin ja nyt leikitään sitä. Kyllä siit on paljon apua arjessa. (H4)

Leikkitaulun nähtiin opettavan lapsille oikeudenmukaisuutta ja itsesääätelyä. Leikkitaulun käyttöön liittyy sääntöjä, jotka ovat kaikille yhdenmukaisia. Aina ei pääse siihen leikkiin tai sen kaverin kanssa minkä tai kenen kanssa olisi halunnut. Se saattaa harmittaa ja suututtaa lasta. Leikkitaulun äärellä lapset oppivat käyttämään neuvottelutaitoja ja etsimään ratkaisuja yhdessä, kun koitetaan löytää sopiva leikki ja mieleiset leikkikaverit. Leikkitaulut nähtiin myös mukavana keinona kertoa vanhemmille leikeistä, joita päiväkodissa leikitään. Usein leikkitaululle päivän päätteeksi jäi lapsen nimi siihen leikkiin mitä lapsi oli viimeiseksi leikkinyt. Leikkitaululta vanhemmat pystyivät katsomaan, mitä vaihtoehtoja lapsilla on ollut ja mitä lapset ovat viimeksi leikkineet.

Vaikka leikkitaulun käytölle löytyi monia hyviä perusteluita, nähtiin se myös joskus tarpeettomana, jos lasten leikkitaidot olivat jo hyvät. Leikkitaulun huonot puolet jakoivat haastattavien mielipiteitä hyviä puolia enemmän. Monesti huonot puolet nähtiin menetelmän käyttäjistä riippuvaisina ominaisuuksina. Molemmissa haastatteluissa keskusteltiin siitä, miten leikkitaulun käyttöä ohjataan. Haastatteluissa tuotiin esille kokemus siitä, että leikin valintatilanteet saattoivat olla hyvinkin levottomia. Leikkitaulun käyttö vaatii aikuisen ohjausta. Leikkitaululla lapset joutuvat odottamaan vuoroaan, eivätkä kaikki mahdu leikkitaululle yhtä aikaa. Leikkitaulu saatettiin kokea rasitteeksi myös, jos kaikki työntekijät eivät sitoutuneet sen käyttöön. Tällöin leikkitaulun käytöstä ei tullut lapsille

rutiininomainen tapa ja aikuiset, jotka taulua pyrkivät käyttämään, saattoivat joutua hakemaan lapsia kesken leikkien laittamaan oman merkin leikkitaluun. Tällöin lasten suhtautuminen leikkitaluun oli negatiivinen (leikki keskeytyy) ja leikkitalun hyödyt leikin valinnan helpottamisessa eivät toteutuneet, jos leikki valikoitui ilman, että leikkitalua hyödynnettiin. Tällöin leikkitalun käyttö unohdettiin nopeasti.

Yleensä haastateltavat olivat sitä mieltä, että leikkitalulle sopivan fyysisen paikan löytäminen saattaa olla haastavaa. Leikinvalintataulun tulisi olla keskeisellä paikalla, tilassa, jossa leikin valinta pääsääntöisesti tapahtuu, ja sen tulee olla lasten tasolla. Käytännössä leikkitalu on kuitenkin niin iso, että se täytyy sijoittaa sinne, minne sen saa laitettua. Haastateltavat toivat melko yksimielisesti myös esille, että leikkitalun käyttö aloitetaan syksyllä, mutta vähitellen se jää unohduksiin. Osa haastateltavista näki, että sen käytölle ei ollut tarvetta kun leikit, kaverit ja talon tavat ovat tulleet tutuiksi. Toiset näkivät leikkitalun käytön vähenemisen johtuvan siitä, että kevättä kohden siirrytään yhä enemmän ulkoleikkeihin ja suunnitteilla olikin leikkitalu ulkoleikkeihin.

Leikkitalun huonona puolena nähtiin se, että se saattoi myös sulkea leikistä pois. Usein samat lapset tulevat aina myöhemmin päivähoitoon. Tällöin leikit ja kaverit on jo usein jaettu leikkitalulle ja myöhään tullut lapsi saattaa jäädä toistuvasti leikeissä ulkopuoliseksi. Erityisesti jos leikkitalussa on rajattu leikkijöiden määrät, eikä tähän löydy joustoa. Molemmissa haastatteluissa heräsi keskustelua jossain määrin siitä kuinka paljon leikkitalu luo sääntöjä, vähentää joustoa ja rajaa lasten valinnan mahdollisuutta ja onko se hyvä vai huono asia. Sääntöjen opetteleminen on tärkeä taito ja niitä on hyvä osata noudattaa. Säännöistä ja tavoista joustaminen lisää mahdollisuuksia, mutta toisaalta se voidaan kokea epäoikeudenmukaisena. Lasten valinnan mahdollisuuksien rajaaminen kuvilla helpottaa valinnan tekemistä, mutta toisaalta se saattaa myös rajoittaa lapsen mielikuvitusta.

No joku tämmönen tosiaan myöhään tuleva lapsi, ni sit tavallaanhan se jää aina ulkopuolelle jos siihen kolmen lapsen leikkiin, jos siellä on ne hänen potentiaaliset leikkikaverit, ni sithän se kyl rajaa ja sit hän menee johonkin pöytätehtävään. Ni sit se on tavallaan jäänyt jäljelle vielä se pöytätehtävä.
(H5)

Leikkitalu herätti keskustelua ja mielipiteitä. Lyhyesti kuvattuna leikkitalut nähtiin yhtenä toimintamallina, jota pystytään hyödyntämään monipuolisesti varhaiskasvatuksessa. Mielipiteet toimintatavan tarpeellisuudesta vaihtelivat suuresti. Osa ei voinut ku-

vitella arkea ilman leikkitaulua, kun taas toiset näkivät leikkitaulun yhtenä toimintamallina, jonka käytölle tuli löytää pedagogisia perusteluita ja tarve sen käytölle tuli lähteä lapsista. Mielipiteet olivat kuitenkin yhtenevät siitä, että leikkitaulua voidaan hyödyntää eri tavalla eri tarkoituksiin. Kuten varmasti kaikki muutkin toimintatavat tämäkin toimintatapa vaatii henkilökunnalta sitoutumista ja paneutumista toimiakseen. Leikkitaulu ryhmän seinällä ei toimi, jos aikuinen ei sitä ota käyttöön ja ohjaa lapsia sen käytössä. Aikuisen tapa käyttää ja ohjata lapsia leikkitaulun käytössä vaikuttaa leikkitaulun vaikutuksiin varhaiskasvatuksessa.

Et jotenkin jos se on pedagogisesti perusteltavissa, et miks just tää ryhmä tai, miks just nämä lapset hyötyy siitä leikkitaulusta, niin silloin se on mun mielestä ihan ok, mutta tavallaan ei niin, kun sen takia, että sitä käytetään, koska sitä on aina käytetty tai, että, kun se on kaikissa muissakin ryhmissä seinällä. Tavallaan musta sille pitää löytyä semmoset lapsista lähtevät perustelut. (H4)

6.2 Leikkitaulu osallisuuden mahdollistajana

Vaikka emme kysymyksissä aina suoraan kysyneet osallisuudesta oli osallisuus vahvasti keskusteluissa mukana. Osallisuus herätti myös kriittistä keskustelua.

Haastateltavat kertoivat, miten he käyttävät leikkitaulua. He kertoivat, että lapsi saa itse valita leikin kuvan avulla ja lapsi saa myös itse valita leikkikaverin. Päiväkotiryhmissä oli käytössä erilaisia menetelmiä lapsen oman merkin käytössä. Toisissa ryhmissä oli käytössä lasten nimet, jotka he laittoivat kuvan kohdalle ja toisilla oli käytössä lasten omat kuvat. Yksi kasvattajista kertoi, että heillä on käytössä lasten kuvat, koska heillä on paljon monikulttuurisuutta. Oman kuvan avulla he helpottavat monikulttuuristen lasten leikinvalintaa. Useat kasvattajat mainitsivat leikkitaulun tukevan monikulttuuristen lasten leikinvalintaa, koska monesti suomenkieli ei ole heillä vielä kehittynyt.

Meillä ei käytetä nimiä vaan kuvia, koska meillä on monia maahanmuuttajataustaisia, jotka ei tunnista sitä omaa nimeänsä eikä muutenkaan kaikki kolmivuotiaat tunnista omaa nimeänsä, niin kuva on sillä tavalla toimivampi siis lapsen oma kuva. (H7)

Leikkitaulun avulla monikulttuuriset lapset pystyvät tuomaan omat tarpeensa ilmi ja kuvat tuovat turvallisuuden tunnetta. Vaikka tässäkin ei suoraan puhuttu osallisuudesta on itsensä ilmaisun mahdollistaminen osallisuuden kannalta merkittävää. Molemmissa haastatteluissa kasvattajat kertoivat, että he käyttävät leikkitaulua kaikkien lasten

kanssa, mutta he korostivat leikkitalun merkitystä monikulttuuristen lasten kanssa, erityistä tukea tarvitsevien lasten kanssa sekä sellaisten lasten kanssa joilla on vaikeuksia leikkiin ohjautumisessa. Leikkitalun avulla lapset saavat oman äänensä kuuluviin. Lisäksi he kertoivat, että leikkitalojen opettelussa leikkitalusta on apua. Leikkitalun kerrottiin myös tukevan uuden lapsen ryhmään tuloa, lapsi saa leikkitalun avulla kuvan siitä mitä kaikkea voi tehdä ja leikkiä.

Ku voi olla et tulee yhtäkkiä ihan niin sanottu ummikko lapsi, jolle ei oo ollenkaan puhuttu suomea ja joka ei oo ollenkaan suomalaisessa kulttuurissa mukana, ni se ymmärtää kauppaleikki- tai autoleikkikuvasta edes, et mitä tässä tapahtuu. (H3)

Kasvattajat nostivat esiin leikkitalun kuvien vaihtamisen. Kuvien vaihtaminen tapahtui pääosin niin, että lapset saivat osallistua kuvien vaihtamiseen ja kertoa oman mielipiteensä seuraavista kuvista. Oli myös tilanteita, joissa lapsi ei halunnut leikkiä kuvien osoittamaa leikkiä, tällöin lapsi sai valita eri kuvista jonkin leikin. Lasten tarpeiden ja mielenkiinnon kohteiden havainnointi ja kuuntelu koettiin tärkeäksi. Leikkitalujen kuvien vaihto saattoi tapahtua myös kasvattajien toimesta, jos kasvattajat olivat huomanneet, että lapset eivät leiki jotain leikkiä. Yksi kasvattaja mainitsi myös, että lapset saattavat ehdottaa leikkiä, josta ei ole kuvaa, tällöin aikuisen tulisi ottaa kuva lasten ehdottamasta leikistä. Yhdessä ryhmässä esikoululaisilla oli kerran viikossa lapsikokous, jossa he pohjivat yhdessä asioita. Kasvattaja kertoi, että lapsikokouksessa olisi hyvä mahdollisuus myös päivittää leikkitalua. Eräs esimerkki, jossa kotileikki oli muutettu kahvilaksi yhdessä lasten kanssa, koska kotileikki ei ollut toiminut, nosti lasten mukaan ottamisen suunnitteluun ja toteutukseen tärkeäksi ja siinä korostui myös aikuisten ymmärrys lasten osallisuuden toteutumisesta.

Meidän ryhmässä vaihtuu noin kuukauden välein ne leikit ja lapset saa itse valita, et mitä leikkejä siihen laitetaan. Aikuinen nyt tietysti ehkä vähän ohjaillee, mutta noin niinku periaatteessa lapset valitsee itse. (H7)

Mä olin just yhes päiväkodissä käymässä ja siel oli tää perinteinen kotileikki, mut kukaan ei leikkinyt sitä. Lapset ei jotenkin innostunut siitä ja sit he oli aikuisten kanssa yhdessä alkanut näiden lasten kanssa ideoimaan, ja sit ne oli kysynyt, et mitä te haluaisitte tässä leikkiä ja sit he oli käynyt aika paljon keskustelua, no se oli eskariryhmä, et no mikä olisi kiva leikki sen leikkipaikan tilalle ja sit se oli tullut lapsilta et no he haluaisi perustaa oman kahvilan. Et sit siitä tuli kahvila ja mun mielestä siitä tehtiin sit ihan sinne

leikkitaulullekin oma kuva, et se ei ollu enää kotileikki ja sit siitä otettiin uus kuva ja se oli se kahvilaleikki. (H2)

Yksi haastateltavista pohti, onko leikkitaulu sopiva menetelmä vain tiettytyyppisille lapsille. Hän mainitsi, että osallisuus ei aina ole osallistumista varsinaiseen toimintaan, vaan se voi olla myös sivusta seuraamista. On lapsia, jotka haluavat seurata sivusta toisten toimia ja kokevat silti olevansa osallisia. Lapsi saattaa tarvita aikaa mennäkseen leikkiin mukaan. Kun lapsi tuntee olevansa valmis ja katsoo leikkitaulua, niin leikkiin ei enää mahdu. Kasvattaja pohti, että tällaisessa tilanteessa leikkitaulu ei välttämättä tue lapsen toimintaa.

Osallisuudesta keskusteltaessa heräsikin kysymys siitä miten pitkälle lasten osallisuutta tulee viedä varhaiskasvatuksessa. Yksi haastateltavista kuvasi osallisuuden olevan kovin pinnalla tällä hetkellä, mutta kyseenalaisti sen miten paljon lapsen voidaan antaa päättää kaikesta. Haastateltava toi esille varhaiskasvattajien roolin johtajina ja kasvattajina lapsille. Ilman johtamista ja ohjausta lapsi saattaisi valita aina samoja leikkejä ja tekemisiä, eikä kehittyisi.

Mä vaan mietin, ku osallisuus on nyt niin pinnalla, mutta ei meidän tehtävä oo pelkästään, että lapsi saa päättää kaikesta. Me ollaan täällä johtamassa ja kasvattamassa lapsia, niin ni myös sitä, että tän leikkitaulun avulla pystyy johdatella erilaisia oppimiskokemuksia sun muuta. Jos lapsi esimerkiksi aina valitsee samaa tekemistä, koska se nyt osallistuu, se nyt vaan haluaa tätä, niin se ei välttämättä kehity. Kun just leikkitaulun avulla voidaan seurata, että annetaan muitakin eri kavereita ja oppii uusia juttuja eri leikeissä. (H2)

6.3 Leikkitaulun ohjaaminen osallisuuden näkökulmasta

Haastatteluissa pohdittiin ahkerasti sitä, että vaikuttaako leikkitaulu lasten mielikuvitukseen, leikki-ideoihin ja leikkeihin. Haastateltavat mainitsivat useaan otteeseen, että leikkitaulun käyttö on kasvattajista kiinni. Kasvattajat mainitsivat, että leikkitaulua tulisi käyttää joustavasti ja kuunnella lapsia sekä havainnoida lasten mielenkiintoa ja tarpeita leikkejä kohtaan. He korostivat, että leikkitaulun käyttö ei saisi olla rajattua. He kertoivat esimerkkejä siitä, että jos lapsi haluaa leikkiä jotain sellaista leikkiä minkä kuvaa leikkitaulussa ei ole, niin se on hyvin paljon kasvattajasta kiinni miten lapsen ehdotukseen

vastataan. Haastateltavat kertoivat, että tietävät, että joskus leikkitaulun kuvista ei jousteta, kun taas joskus kuunnellaan lasten ideoita ja jätetään leikkitaulu syrjään ja lapset saavat leikkiä ehdottamaansa leikkiä.

Mut et jos on tilanne, et sä kysyt lapselta, et mitä sä haluaisit leikkiä. Et mä haluaisin kyl olla tiikeri. Joo et sä kyl voi olla, ku ei se oo tuol leikkitaulussa. Ni tavallaan, et voi sitä osallisuutta silläkin tavalla myös rajoittaa, mut en mä usko, et se et ryhmässä on leikkitaulu, ni lapsen osallisuus ei toteudu, vaan se, et miten me aikuisena siihen suhtaudutaan ja sitä toteutetaan. (H4)

Haastatteluissa ilmeni myös, että kasvattajan on tärkeä antaa lasten laajentaa leikkejä. Lapset saattavat leikkiä esimerkiksi autoleikkiä ja haluavat palikat mukaan autoleikkiin, tällöin kasvattajan tulisi antaa lasten laajentaa ja yhdistää leikkejä ja tukea lasten ideoita. Haastateltavat kokivat, että oman toiminnan sekä lapsiryhmän havainnointi ja reflektointi on tärkeää.

Ja sit sellasta, kun ite on tosi paljon kiertänyt erilaisia päiväkoteja, niin nähnyt sellasta kanssa, et sanotaan vaikka et lapsi on siinä autoleikissä ja se on laittanut nimensä siihen tauluun ja sit siin on vaikka barbileikki siinä vieressä ja sit ne on laittanut barbileikin sinne leikkitauluun. Sit nää autot lähteekin kohti sitä barbileikkiä ja aikuinen menee siihen väliin, et ei missään nimessä, jos sä oot siellä autoleikissä, jos haluat sinne barbileikkiin siivoa autot ja mene laittamaan nimesi barbileikin kohdalle. Mut et mun mielestä tommonenkin tilanne saattaa rajoittaa sitä leikkiä, et miks ne autot ei voi mennä sinne barbileikkiin. Tai miks ei sinne barbileikkiin voida ottaa palikoita rakenteluleikistä. Et se on kans sit ehkä semmonen käytännön puoli mitä täytyy huomioida. (H4)

6.4 Yhteenveto

Aineistomme perusteella leikkitaulut ovat usein käytössä isompien, yli 3-vuotiaiden lasten ryhmissä. Leikkitaulun käytön aktiivisuus ja leikkitaulun käytöstä koettu hyöty vaihtelee. Leikkitaulun nähtiin vaikuttavan positiivisesti ryhmäytymiseen ja lisäävän leikkirauhaa. Sen nähtiin myös helpottavan aikuisten työtä. Leikkitaulun avulla aikuisten oli helpompi havainnoida ja ohjata lasten leikkiä. Aina leikkitaulun käytölle ei kuitenkaan löytynyt tarvetta. Tällöin kasvattajat kuvasivat ryhmän lapsia taitaviksi leikkijöiksi, joilla ei ollut tuen tarvetta leikin valinnassa tai leikkiin sitoutumisessa. Leikkitaululla oli positiivisia vaikutuksia lasten osallisuuteen. Leikkitaulun kuvat loivat yhteisen ymmärryksen myös niille lapsille, joilla ei muuten ollut yhteistä kieltä muiden kanssa. Kuvien avulla lapset ymmärsivät

mitä he voivat tehdä ja pystyvät ilmaisemaan oman tahtonsa. Myös lapset, jotka tarvitsivat tukea valintojen tekemisessä, hyötyivät leikkitauluista. Leikkitaulun avulla pystyy kasvattaja tukemaan yleisesti lasten osallisuutta, mikäli kasvattaja huomioi osallisuuden näkökulman leikkitaulun käyttöä ohjatessaan. Leikkitaulun avulla voi tehdä näkyväksi lapsen valinnat ja monessa kohtaa leikkitaulua suunniteltaessa ja muokatessa voi lapsia ottaa mukaan muun muassa valitsemaan leikkikuvia, joita leikkitauluun laitetaan. Leikkitaululla voidaan toisaalta myös rajata vahvasti lasten vapaata leikkiä, jolloin lasten osallisuus ei ehkä toteudu parhaalla mahdollisella tavalla. Näin tapahtuu, jos lapset eivät pääse vaikuttamaan leikkitaulussa oleviin leikkikuviin tai heidän valinnanmahdollisuuksiinsa rajataan jollain muulla tavoin, esimerkiksi leikkikavereita tai leikkejä rajaamalla. Tämäkin voi olla pedagogisesti perusteltua, jos se on lapsen edun mukaista.

7 Johtopäätökset

Saamamme tulokset osoittavat, että varhaiskasvatuksen henkilökunta kokee, että leikkitaulu voi vaikuttaa lasten osallisuuteen positiivisesti. Leikkitaulun vaikutus lasten osallisuuteen on kuitenkin selkeässä yhteydessä siihen, miten leikkitaulun käyttöä ohjataan ja sen käytölle asetetuista tavoitteista. Haastatteluiden pohjalta tulkitsimme varhaiskasvattajien tiedostavan hyvin miten leikkitaulua tulisi käyttää, jotta se tukisi lasten osallisuutta mahdollisimman hyvin. Leikkitaulun avulla lapset saavat päättää mitä haluavat leikkiä ja kenen kanssa, näin ollen voimme todeta, että leikkitaulu mahdollistaa lasten itsenäisen päätöksenteon ja tukee lasten osallisuutta. Turja (2011) mainitsee lasten osallisuuden olevan moniulotteista ja osallisuuden toisessa ulottuvuudessa Turja (2011) käsittelee osallisuuden aihetta ja vaikutuspiiriä. Turja (2011) esittää, että lasten on helpointa saada vaikuttaa omiin henkilökohtaisiin asioihin, kuten siihen mitä hän leikkii ja kenen kanssa.

Leikkitaulu auttaa lapsia hahmottamaan eri leikki- ja tekemisvaihtoehtoja. Lapsi, joka ei vielä osaa Suomen kieltä tai jolla on haasteita kommunikoinnissa, pystyy leikkitaulun avulla saamaan oman äänensä kuuluviin näyttämällä minkä leikin on valinnut. Monikulttuurisen ja pienen lapsen omaksi merkiksi oli valikoitunut lapsen oma kuva tai muu vastaava, josta lapsen oli helpompi tunnistaa oma merkki. Leikeistä ja muista vastaavista kertominen kuvien avulla vaikuttaa lapsen osallisuuden kokemiseen sekä itsensä ilmaisemiseen eri toimintatilanteissa. Tieto-osallisuus on yksi osa lasten osallisuuden moniulotteisuutta. Tieto-osallisuus on edellytyksenä muille osallisuuden muotojen toteutumiseksi. Lapsi ei voi kokea osallisuutta ilman, että tietää ympäröivästä maailmasta sekä

etenkin yhteisöstä jossa viettää aikaa ja elää. Tiedon avulla lapsi pystyy esittämään toiveita ja ideoita sekä vaikuttaa yhteisön toimintaan laajemmin. (Turja 2010: 40,42; Hart 1992: 5.) Leikkitaulun avulla lapset saavat tietoa siitä mitä kaikkea he voivat leikkiä ja tehdä. Toiminnan kokemukset herättävät lapsessa tunteen omasta osallisuudesta, yhteenkuuluvuudesta, hyväksytyksi tulemisesta ja vaikuttamisesta. Tietoisuus omasta vaikuttamisesta lisää lapsen itsetuntoa ja voimaantumisen tunnetta. (Turja 2011: 52.)

Leikkitaulun kuvissa voi esiintyä myös sellaisia asioita, jotka eivät ole aina lasten saatavilla, esimerkiksi sakset. Materiaaliset resurssit ovat yksi osallisuuden muoto, joita Turja (2011) esittelee. Materiaalisilla resursseilla tarkoitetaan päiväkodin tiloja ja välineitä. Lapsilla ei yleensä ole pääsyä kaikkiin päivähoiton tiloihin tai materiaaleihin. Välineet ja lelut voivat olla myös vaikeasti saatavilla tai piilossa. Usein myös tiloissa tapahtuva toiminta on säädelty etukäteen. (Turja 2011: 51.) Erilaisten leikkitaulujen ja leikkikuvien avulla kasvattaja pystyy mahdollistamaan lapsille erilaisia tiloja, välineitä ja materiaaleja.

Lasten osallisuuden toteutuminen leikkitaulun avulla on varhaiskasvatuksen henkilökunnasta riippuvainen. Mikäli kasvattaja on sitoutunut tukemaan lasten osallisuutta, on leikkitaululla monia mahdollisuuksia lapsen osallisuuden toteutumisessa. Kasvattajan tulee kuunnella lasta ja lapsen mielipiteitä sekä havainnoida lasta. Uudessa varhaiskasvatuslaissa yksi tavoitteista on, että lapsella on mahdollisuus osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin (Varhaiskasvatuslaki n.d). Joskus lasten havainnointi tapahtuu lapsilta huomaa-matta, jolloin lapset eivät välttämättä koe ajatuksiaan arvostettavan ja tulleen kuulluksi, kuin jos lapset otettaisiin avoimesti mukaan ideoimaan yhdessä (Turja 2010: 40).

Karlsson (2008) toteaa osallisuuden olevan vastavuoroista ja korostaa aikuisen roolia lapsen osallisuuden mahdollistajana. Lasta tulee kuunnella ja kiinnittää huomiota siihen mitä lapsi oikeasti sanoo (Karlsson 2008: 8). Leikkien kuvia vaihdettiin säännöllisesti yhdessä lasten kanssa tai kasvattajan toimesta jos hän oli huomannut, että jokin leikki ei lapsia kiinnosta. Lasten mielipiteitä pyrittiin kuulemaan ja havainnoimaan leikkitaulun kuvia vaihtaessa. Lapset saivat myös osallistua leikkien ideoimiseen. Joissakin isompien lasten ryhmissä lapset pitivät lasten kokouksia, joissa päättivät heitä koskevista asioista. Varhaiskasvatuksen henkilökunta pohti, että lasten kokouksissa lapset voisivat pohtia myös leikkitaulun kuvia. Lasten mukaan ottaminen leikkikuvien ideoimiseen ja valintaan on lasten osallisuutta. Lasten päästessä aktiivisesti ideoimaan ja suunnittelemaan leikkitaulun leikkejä toteutuu Hartin ylimmät osallisuuden portaavat. (Katso Taulukko 2) Lasten

mielipiteet otetaan huomioon ja lasten mielipiteitä kuunnellaan. Lapset saavat vaikuttaa omaan tekemiseensä. Lapset voivat tehdä aloitteita ja suunnitella omia projekteja aikuisten avulla. (Hart 1992: 11 — 14.)

Taulukko 2. Hart: osallisuuden portaiden ylimmät askelmat leikkitaulun käytön näkökulmasta

Lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuus	Aikuisten sitoutuminen mukaan lasten leikkiin lisääntyi, mikäli aikuisilla oli käytössä myös oma kuva leikkitaulussa.
Lasten omat projektit, aikuiset tukena	Lasten leikki-ideoiden toteuttaminen ja kuvittaminen yhdessä lasten kanssa
Lapset päätöksentekoon aikuisten projekteissa	Lapsi saa valita leikkitauluun kuvia ja uusia kuvia tehdään lasten ideoiden pohjalta aikuisten toimesta
Lapset konsultteina aikuisten projekteissa	Lapsen mielipiteet huomioidaan ja lapsi valitsee jo olemassa olevista kuvista mieleisensä
Aikuisten ehdoilla kuulluksi tuleminen	Lapset leikkitaulun käyttäjinä, aikuinen valitsee leikkitaulun kuvat havaintojensa perusteella

Leikkitaulu saattaa rajoittaa lasten osallisuutta, jos sillä rajataan lapsen valinnan mahdollisuutta. Haastateltavat kuvasivat tilanteita, joissa lapsi ei löytänyt mieleistä kuvaa ja jos kasvattaja ei ollut valmis joustamaan leikkitaulun kuvista, valitsi lapsi leikin, joka häntä ei kiinnostanut. Leikkitaulun kuvat kuvaavat leikkejä hyvin kapeasti, jolloin kasvattajan tulisi sallia leikkien laajeneminen, esimerkiksi autoleikin ja palikkaleikin yhdistäminen. Leikkitaulun käytön perustelu tulisi olla lasten tarpeista lähtevää. On lapsia, jotka kokevat osallisuutta seuraamalla sivusta muiden leikkejä. Tällöin kasvattajan tulisi tarkastella leikkitaulun käyttöä kyseisen lapsen kanssa. Leikkitaulun vaikutus lasten osallisuuteen on sidoksissa kasvattajan toimintaan ja etenkin siihen miten sitä käytetään. Näemme, että leikkitaulu vaikuttaa lasten osallisuuteen positiivisesti, jos kasvattaja käyttää leikkitaulua lapsilähtöisesti ja lapsen osallisuuden ymmärtäen.

Leikkitaulun käytölle löytyi myös monia muita perusteluja, jotka toisinaan saattoivat mennä osallisuuden edelle. Vaikka lasten osallisuuden tukeminen on tärkeää, on varhaiskasvatuksella myös monia muita vastuita ja tehtäviä, jotka vaativat aikuiselta suurempaa vallankäyttöä (Turja 2010: 36). Kalliala (2008) kuvaa kasvattajan vallankäytön olevan joskus tarpeen kun se tehdään lapsen hyväksi. Leikkitaulua käytettiin monesti vapaan leikin rajaamiseen, vaikka nimenomaan vapaan leikki on lapsen keino toimia itsenäisesti ja päättää asioistaan (Turja 2010: 41). Vapaata leikkiä haluttiin rajata jos katsottiin että lapsen leikkitaitojen, sosiaalisten taitojen tai muun kehityksen kannalta lapsen tulisi valita tiettyjä leikkejä tai leikkikavereita, jotta hän oppisi tarvittavat taidot. Haastatteluissa kasvattajat kuvasivat tilanteita, joissa lapset saattavat leikkiä aina samoja leikkejä ja / tai leikkiä samojen kavereiden kanssa, mikä ei ole välttämättä lapsen kehityksen kannalta hyvä asia. Tällöin saatettiin nähdä tarpeelliseksi rajata lapsen mahdollisuuksia valita vain tietyt kaverit tai leikit. Tätä kautta aikuinen pystyi tukemaan lapsen kehitystä leikkien ja leikkikavereiden kautta. Muun muassa eri-ikäisten yhteisleikkien mahdollistaminen on tärkeää (Helenius – Lummelahti 2013: 87 – 101).

Leikkitaululla pyrittiin myös vaikuttamaan yleiseen järjestykseen ja rauhalliseen ilmapiiriin lapsiryhmässä. Kasvattajat kuvasivat leikkitaulun lisäävän lasten sitoutumista pitkäkestoiseen leikkiin. Tätä kautta lapsilla pysyy paremmin leikkirauha, kun kaikilla on selkeästi omat leikkinsä. Aikuisen onkin tärkeä huolehtia leikkirauhasta, sillä erityisesti pienet lapset tarvitsevat aikaa ja vapautta toiminnalleen ja keksinnöilleen (Helenius – Lummelahti 2013: 77 – 79).

Leikkitauluja käytettäessä kasvattajat selkeästi olivat pohtineet leikkitaulun vaikutuksia lasten vapaaseen leikkiin. Kasvattajat pohtivat leikkitaulun vaikutuksia lasten mahdollisuuksiin päästä suunnittelemaan ja luomaan leikkinsä puitteita. Lasten on tärkeää päästä itse suunnittelemaan ja luomaan leikkinsä puitteet. Tämä lisää lasten sitoutumista leikkiin ja innostaa myös muita lapsia mukaan leikkiin. (Helenius – Lummelahti 2013: 87 – 101). Jossain määrin leikkitaulun nähtiin rajaavan lapsen luovuutta ja ideointia, kun leikkivaihtoehdot oli annettu valmiina. Kasvattajat toivat kuitenkin esille, että leikkitaulua voidaan käyttää leikinvalinnan tukena, mutta kannustaa ja antaa lapsille myös mahdollisuus ideoida ja keksiä leikkejä joita leikinvalintataulussa ei ole. Tällöin leikkitaulu ei merkittävästi rajaisi lasten luovuutta ja ideointia leikeissä.

Leikkitaulun nähtiin parantavan lasten keskinäisiä suhteita ja ryhmäytymistä. Tämän vuoksi leikinvalintataulu nähtiin erityisen hyödylliseksi syksyllä, kun muodostetaan uusia ryhmiä. Leikkitaululla pyrittiin ohjaamaan ja rauhoittamaan lasten vapaata leikkiä. Vapaa leikki on lasten tapa muodostaa keskinäisiä suhteita ja vähitellen vakiinnuttaa lapsiryhmän suhteet (Helenius – Lummelahti 2013: 87 – 101). Tämä puhuu leikkitaulun toimivuuden puolesta vapaan leikin ohjaamisessa ja sitä kautta lasten sosiaalisten taitojen ja leikkitaitojen kehityksen tukijana.

Kasvattajat olivat selkeästi pohtineet leikkitaulun käyttöä ja sen vaikutuksia, mikä on tärkeää. Leikkitaululla vaikutetaan lasten vapaaseen leikkiin ja rajataan lasten vapaata leikkiä. Se missä määrin riippui monesti käyttäjästä, käytännöistä ja lasten tarpeista. Ryhmän sääntöjen tulisi taata leikkirauha, mutta niiden ei tulisi turhaan rajata lasten leikkejä (Helenius – Lummelahti 2013: 87 – 101). Leikkitaulu voidaankin nähdä yhtenä ryhmän sääntönä.

Leikkitaulun nähtiin lisäävän myös aikuisten sitoutuneisuutta lasten leikkeihin ja helpottavan aikuisia tekemään havaintoja lasten leikeistä. Aikuisten sitoutuminen lasten leikkeihin parani erityisesti jos aikuisella oli oma merkki leikkitaulussa, jonka avulla hän saattoi merkata itsensä mukaan leikkiin. Tämän nähtiin lisäävän aikuisten heittäytymistä mukaan leikkiin. Lapsen kehitystasosta riippuen aikuisen on hyvä toimia lasten tukena leikissä suorasta osallistumisesta välilliseen vaikuttamiseen (Hujala – Turja 2011: 69 – 70). Lasten havainnoinnin nähtiin helpottuvan, kun leikkitaulun avulla lapsen valinnat tehdään näkyviksi. Lapsi joutuu myös leikkiä vaihtaessaan käymään taululla merkkäämässä uuden valinnan, jolloin aikuiset ovat aina tietoisia lasten valinnoista ja siitä, kuinka sitoutuneita lapset ovat valinnoilleen. Havainnointi on luonnollisesti yksi kasvattajien tärkeimmistä tehtävistä. Havainnoinnin avulla kasvattaja osaa ohjata ja tukea lasta yksilöllisesti tarpeen mukaan.

8 Pohdinta

Leikkitaulun käytölle löytyi monia hyviä perusteluja ja sen monet mahdollisuudet yllättivät ainakin meidät henkilökohtaisesti. Leikkitaulun avulla pystyttiin vaikuttamaan lasten osallisuuteen suoraan antamalla lapsille mahdollisuuksia tehdä valintoja, vaikuttaa leikkeihin ja tulla kuulluksi. Välillisesti osallisuuteen pystyttiin vaikuttamaan rauhoittamalla leikkitalanteita, jolloin lapsen on helpompi osallistua sosiaalisiin tilanteisiin ja ilmaista itseään. Erityisesti lapset, joilla ei ole yhteistä kieltä päiväkodin muiden henkilöiden kanssa saivat

itsensä kuulluksi. Leikkitaulun osallistavat vaikutukset ovat pitkälti riippuvaisi siitä, kuinka leikkitaulua käytetään. Leikkitaulun avulla voidaan lapselle tehdä näkyväksi hänen valinnanmahdollisuutensa ja näin lisätä lapsen kokemusta kuulluksi tulemisesta. Isompia lapsia pystytään ottamaan mukaan leikkitaulun suunnitteluun ja muokkaamiseen, mikä myös osaltaan lisää lapsen kuulluksi tulemistä ja osallisuutta. Osallisuuden lisäksi leikkitaululla pystyttiin tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä. Rajaamalla leikki- ja / tai leikkikaverimahdollisuuksia kasvattajat pystyivät ohjaamaan lapsen valintoja hänen kehitystään tukien. Leikkitaulun nähtiin vaikuttavan positiivisesti ryhmän muodostumiseen ja leikkirauhaan.

Kasvattajilla on monia mahdollisuuksia hyödyntää leikkitaulua erilaisiin tarpeisiin. Kasvattajien on tärkeää tiedostaa, minkä vuoksi leikkitaulua käytetään heidän ryhmässään. Tavoitteiden tulisi lähteä lasten tarpeista. Haastatteluiden perusteella tuntui, että leikkitaulun käyttöä ei ollut aina suunniteltu, jolloin kasvattajat eivät välttämättä olleet motivoituneita sen käyttöön. Tällöin leikkitaulun käyttö unohtui nopeasti ja sen hyödyt eivät tulleet nähdyksi. Nähdäksemme leikkitaulu on hyödyllinen ja mikäli sitä käytetään, olisi kasvattajien hyvä sitoutua sen käyttöön. Mikäli kaikki kasvattajat eivät sitoudu leikkitaulun käyttöön, leikkitaulu monesti unohdetaan, eikä se ole lapsille johdonmukaista. Leikkitaulun käyttöön sitoutunut kasvattaja asettaa leikkitaulun käytölle tavoitteita ja kehittää ja muokkaa niitä lasten tarpeiden mukaan.

Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista vuorovaikutusta ja yhteistoimintaa. Kaikilla varhaiskasvatuksen kasvattajilla tulee olla vahva ammatillinen osaaminen ja tietoisuus. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2007: 11.) Kasvattajan tulisikin kaiken kiireen ja arjen keskellä kehittää ja toteuttaa toimintatapoja lasten kasvun ja kehityksen parhaaksi. Toiminnan tulisi olla suunniteltua ja tavoitteellista. Toimintatapojen tulisi olla harkittuja ja pedagogisesti perusteltuja. Lapsia havainnoimalla ja kuulemalla kasvattajat saavat tärkeää tietoa lapsista, heidän mielenkiinnon kohteistaan ja tarpeistaan, joiden tulisi olla toiminnan ja suunnittelun lähtökohtana. Kaikkia sitovat ammattieettiset periaatteet, joihin kuuluu myös oman työn ja ammattitaidon jatkuva kehittäminen.

Pohdimme leikkitaulun käytön motiiveja. Haastatteluissa tuli jonkin verran esille leikkitaulun käytön olevan niin sanottu ”talon tapa”. Tällöin leikkitaulun käyttö ei ole välttämättä lapsilähtöistä, eikä sen käytölle ole asetettu lasten tarpeista lähteviä tavoitteita. Leikkitaulu on kasvattajien työväline. Kasvattajilla tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa oman

työnsä suunnitteluun ja kehittämiseen, jonka kautta he löytävät heille sopivat toimintatavat ja työvälineet, joihin he sitoutuvat ja jotka tukevat lasten kasvua ja kehitystä. Leikki-
taulu on vain yksi kasvattajien työkalu, mutta on myös monia muita toimintatapoja ja työkaluja, joilla voidaan päästä samoihin tavoitteisiin. Kuvien käyttö monikulttuuristen ja erityislasten kanssa on kuitenkin avainasemassa havainnollistamaan ympäristöä ja toimintaa. Nähdäksemme leikkitaulu ei tulisi käyttää vain tavan vuoksi. Taustalla tulisi olla jokin perustelu ja lapsista lähtevä tarve leikkitaulun käytölle. Mikäli lasten leikkitaidot ja oma ilmaisu on hyvin kehittynyt, lapsi pystyy ilmaisemaan omia halujaan ilman leikkitaulun antamaa tukea. Tällöin leikkitaulu saattaa jopa ennemmin rajata lasten oman toiminnan ohjausta ja valintoja. Kasvattajien tulisi pohtia onko leikkitaulun käyttö tällöin perusteltua lasten näkökulmasta vai käytetäänkö sitä vain kasvattajien työn helpottamiseksi.

Opinnäytetyö prosessi on opettanut meille paljon ja auttanut meitä hahmottamaan tämän kaltaisen prosessin etenemistä. Työ on herättänyt meissä paljon ammattieettistä pohdintaa. Olemme pohtineet paljon omien tavoitteiden ja panostuksen vaikutusta työhön. Tämä pätee niin työelämässä kuin tässä opinnäytetyössäkin. Lähdimme opinnäytetyöprosessissamme nopeasti liikkeelle ja keräsimme tutkimusmateriaalimme jo ennen kuin olimme täysin päättäneet opinnäytetyömme aiheen rajausta. Prosessin edetessä olimme jossain vaiheessa epävarmoja aineiston riittävydestä. Epävarmuus johtui siitä, että olimme epävarmoja työn viitekehiksestä. Aiheen selkiytyessä totesimme aineiston olevan kattava kuvaamaan leikkitauluja varhaiskasvatuksen työvälineenä ja lasten osallisuuden mahdollistajana.

Uskomme työmme voivan herätellä kasvattajia pohtimaan omaa toimintaansa varhaiskasvatuksessa lapsen hyväksi. Leikkitaulu on yksi työväline, jota voidaan hyödyntää monin tavoin, jos sen käyttö on tavoitteellista (lapsista lähtevät tavoitteet), suunniteltua ja jos se käyttöön on sitouduttu. Kuinka usein kiireen keskellä kasvattajat unohtavat oman roolinsa nimenomaan kasvattajina ja lapsen kasvun ja kehityksen tukijana? Jotta toimintatapoihin oltaisiin sitoutuneita, tulisi kasvattajilla olla mahdollisuus vaikuttaa niihin. Jäimme pohtimaan, onko toimintaa usein ehditty suunnitella nimenomaan kyseessä olevan lapsiryhmän tarpeet huomioiden. Suunnitteluun vaikuttaa varmasti arjen kiire ja varhaiskasvatuksen nykytilanne, jossa lapsiryhmät ovat kasvaneet ja monikulttuurisuus on lisääntynyt erityisesti pääkaupunkiseudulla. Monikulttuurisuus asettaa lisähaasteita erityisesti kielellisen kehityksen tukemiseksi, joka vaatii lisäresursseja henkilökunnalta. Parhaimmillaan leikkitaulu on hyvä työväline vastaamaan moniin varhaiskasvatuksen

haasteisiin. Kuvien ansiosta leikkitalu on oiva tuki kommunikointiin ja lapselle itsensä ilmaisuun, jos hän ei pysty sanallisesti itseään ilmaisemaan. Tämän lisäksi leikkirauha ja leikkiin sitoutuminen helpottui ja lasten osallisuuttakin pystyttiin tukemaan, kunhan kasvattaja kiinnitti siihen huomiota.

Lähteet

Hart, Roger 1992. Children´s participation. From tokenism to citizenship. Innocenti essays. Unisef. Verkkodokumentti. <http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf>. Luettu 2.11.2015

Helenius, Aili – Lummelahti, Leena 2013. Leikin käsikirja. Jyväskylä. PS-kustannus.

Helsingin kaupungin varhaiskasvatusvirasto 2011. Helsingin varhaiskasvatussuunnitelma. <<http://www.hel.fi/static/vaka/liitteet/ph/Vasu2013.pdf>>. Luettu 4.8.2015. Helsingin sosiaaliviraston julkaisusarja. Helsinki.

Holkeri-Rinkinen, Liisa 2009. Aikuinen ja lapsi vuorovaikutusta rakentamassa. Diskursiianalyttinen tutkimus päiväkodin arjesta. Tampere. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/66472/978-951-44-7692-1.pdf?sequence=1> Luettu 17.9.

Hujala, Eeva – Turja, Leena 2011. Varaiskasvatuksen käsikirja. PS-kustannus. Jyväskylä.

Kalliala, Marjatta 2008. Kato mua! Kohtaako aikuinen lapsen päiväkodissa. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.

Kananen, Jorma 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja. Toimittanut Risto Heikkinen. Tampereen yliopistopaino Oy – Juvenes Print.

Karlsson, Liisa 2004. Tie osallisuuteen. Osallisuus yhdessä lasten kanssa. Verkkodokumentti. <http://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Julkaisut/Stenius_Karlsson_Yhdessalastenkanssa.pdf>. Luettu 4.11.2015.

Leikki ja leikilliset oppimisympäristöt varhaiskasvatuksessa. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Verkkodokumentti. <http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/leikki_ja_leikilliset_oppimisymparistot>. Luettu 2.8.2015.

Mohell, Sini – Sillanpää, Annika 2009. Leikinvalintatulu varhaiskasvatuksen työvälina. Opinnäytetyö. Laurea-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Laurea Otaniemi. Theseus. Verkossa. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200909234653>>. Luettu 9.11.2015.

Pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksen kehittämissyksikkö VKK-Metro. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Verkkodokumentti. <http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/tietoa_vkk-metrosta>. Luettu 1.8.2015.

Raittila, Raija 2013. Pienryhmätoiminta ja leikkialueet. Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Kirsti, Karila – Lipponen, Lasse (toim.): Varhaiskasvatuksen pedagogiikka. Tampere. Vastapaino.

Roos, Piia 2015. Lasten kerrontaa päiväkotiarjessa. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto. Varhaiskasvatuksen yksikkö. Saatavana myös sähköisesti osoitteessa: <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9691-2>>. Luettu 28.3.2015.

Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 16.11.2015.)

Stenvall, Ulla – Seppälä, Ullamaija 2008. Talo lapsia varten. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Verkkodokumentti. <http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_paivakodissa.pdf>. Luettu 3.11.2015.

Tuomi, Jouni – Sarajärvi Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turja, Leena 2010. Lapset osallisina. Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Teoksessa Turja, Leena – Fonsén Elina (toim.): Suuntana laadukas varhaiskasvatus. Professori Eeva Hujalan matkassa. Tampere. Suomen varhaiskasvatus ry. 30 – 47.

Turja, Leena 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, Eeva – Turja, Leena (toim.): Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä. PS-kustannus. 41--53.

Varhaiskasvatustalaki 19.1.1973. Finlex. Verkkodokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1973/19730036>>. Luettu 30.11.2015.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2005. Stakes. Opas. Gummerus kirjapaino. Saarijärvi. Saatavana myös sähköisesti osoitteessa: <<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201210089363>>. Luettu 2.11.2015.

Venninen, Tuulikki – Leinonen, Jonna – Ojala Mikko 2010. Parasta on, kun yhteinen kokemus siirtyy jaetuksi iloksi. Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodeissa. Verkkodokumentti. <http://www.socca.fi/files/627/Yhteinen_kokeminen_jaetuksi_iloksi_lapsen_osallisuus_paakaupunkiseudun_paivakodeissa_2010.pdf>. Luettu 3.11.2015.

Virkki, Päivi 2015. Varhaiskasvatus toimijuuden ja osallisuuden edistäjänä. Verkkodokumentti. <http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-1735-5/urn_isbn_978-952-61-1735-5.pdf>. Luettu 4.11.2015.

VKK-Metro kehittämistyön suunnitelma 2014 - 2016. Socca. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus. Verkkodokumentti.< http://www.socca.fi/kehittaminen/varhaiskasvatus_vkk-metro/tapahtumien_materiaalit>. Luettu 1.8.2015.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 1989. Unicef. Verkkodokumentti. <<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>>. Luettu 27.10.2015.

Saatekirje haastatteluun

Hyvä varhaiskasvatuksen ammattilainen,

teemme opinnäytetyönämme tutkimusta varhaiskasvatuksen henkilökunnan näkemyksistä ja kokemuksista leikkitaulujen käytöstä, niiden hyödyistä ja haitoista varhaiskasvatuksessa, sekä mahdollisista eroista niiden käytössä. Eryityisesti keskitymme leikkitaulujen vaikutuksista lasten osallisuuteen. Opinnäytetyömme toteutamme yhteistyössä VKK-Metron kanssa, mitä kautta lähestymme teitä. Tulemme toteuttamaan teemahaastattelun ryhmässä, johon annamme ohessa aiheet. Toivomme teidän valmistautuvan haastatteluun perehtymällä etukäteen haastattelun teemoihin sekä pitävän mielessänne työme painopisteen havainnoidessanne lapsia. Haastattelut nauhoitetaan, jotta pystymme hyödyntämään kaiken materiaalin, mitä haastattelu tuottaa. Tämä on tietenkin vapaaehtoista ja varmistamme vielä haastattelua ennen, että nauhoittaminen sopii. Toivoisimme kuitenkin, että olette meihin yhteydessä, mikäli ette halua haastattelua nauhoitettavan. Haastattelun nauhoitukset eivät tule julkiseen käyttöön, vaan ne ovat vain meidän käytössä opinnäytetyön työstämiseen ja nauhoitteet hävitetään opinnäytetyön valmistuttua. Haastateltavien henkilöllisyys pysyy salassa. Päiväkodeista kerromme niiden sijaitsevan Helsingissä ja saatamme lyhyesti kuvata päiväkotia (koko, lapsiryhmät, tms.), mutta emme tule nimeämään päiväkoteja, joissa haastattelut on tehty.

Yhteistyöterveisin,

Jenna Leino
sosionomiopiskelija
Metropolia AMK
jenna.leino@metropolia.fi

Paula Tiihonen
sosionomiopiskelija
Metropolia AMK
paula.tiihonen@metropolia.fi

Haastattelun teemat:

- Millä tavalla käytätte leikkitauluja päiväkodissanne/ryhmässänne
- Leikkitaulujen käyttökokemukset
 - missä tilanteissa ja miksi
 - lasten kokemuksia
 - aikuisten kokemuksia
- Leikkitaulujen tuottamat hyödyt/haitat lapselle, miksi sitä käytätte